

RISKIENHALLINTA JA TURVALLISUUSSUUNNITTELU

**Opas sosiaali- ja terveydenhuollon
johdolle ja turvallisuusasiantuntijoille**

Riskienhallinta ja turvallisuussuunnittelu
Opas sosiaali- ja terveydenhuollon johdolle ja turvallisuussuunnittelijoille

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2011:15

ISBN 978-952-00-3314-9 (nid.)
ISBN 978-952-00-3315-6 (PDF)

ISSN-L 1236-2050
ISSN 1236-2050 (painettu)
ISSN 1797-9854 (verkkójulkaisu)

URN:ISBN:978-952-00-3315-6
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3315-6>
www.stm.fi/julkaisut

Kannen kuva: Plugi
Kustantaja: Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki
Ulkoasu ja paino: Juvenes Print - Tampereen Yliopistopaino Oy, Tampere 2011

TIIVISTELMÄ

RISKIENHALLINTA JA TURVALLISUUSUUNNITTELU

Opas sosiaali- ja terveydenhuollon johdolle ja turvallisuusasiantuntijoille

■ Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset asettavat mittavia haasteita sosiaali- ja terveydenhuollon turvallisuuskulttuurin kehittämiseksi. Turvallisuus suunnitteluun ja riskien hallintaan liittyy olennaisesti riskien laaja-alainen tarkastelu. Se on myös keskeinen osa johtamista.

Tämän oppaan tarkoituksena on tukea sosiaali- ja terveydenhuollon turvallisuuden suunnittelua ja yhdenmukaistaa riskienhallinnan käytäntöjä. Oppaassa on huomioitu viimeisimmät lainsäädäntömuutokset ja varmistettu julkaisun ajantasaisuus.

Turvallisuus suunnittelun perustana käytetään terveydenhuollon laitosturvallisuuden työryhmän kehittämää riskienhallinnan mallia (sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:59). Malli on helppokäyttöinen ja kattava ja tarkoitettu sovellettavaksi sosiaali- ja terveydenhuollon fyysisten turvallisuusriskien hallintaan. Se ei sisällä asiakkaan ja potilaan hoidollisiin toimenpiteisiin liittyvää riskien tarkastelua.

Tässä oppaassa sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden riskienhallintatyö jaetaan ylimmän johdon vastuulla olevaan strategiseen riskienhallintaan ja käytännön toiminnan tasolla toteutettavaan operatiiviseen riskienhallintaan. Johto huolehtii riskienhallinnan ja sisäisen valvonnan järjestämisestä. Operatiivinen taso huolehtii käytännön turvallisuuden päivittäisestä hallinnasta. Oppaassa käsitellään myös tärkeimpiä toimialalle tyypillisiä riskejä riskienhallintamallin mukaisesti henkilö-, toiminta- ja toimitilariskeihin jaoteltuina.

Oppaan liitteinä ovat muun muassa kuvaus johdon vastuista riskienhallinnassa ja strategisten riskien arvioinnin ja seurannan lomake, keskeisiä riskejä kuvaava riskikartta sekä turvallisuus suunnitelman sisältömalli suunnitelman laadinnan helpottamiseksi.

Asiasanat:

riskienhallinta, riskinarviointi, riskit, sosiaalihuolto, terveydenhuolto, turvallisuusjohtaminen, turvallisuusohjeet, turvallisuus suunnittelu, vaaratilanteet

SAMMANDRAG

RISKHANTERING OCH SÄKERHETSPLANERING

Handbok för ledningen och säkerhetsexperterna inom social- och hälsovården

■ Förändringar i samhället innebär betydande utmaningar för att utveckla säkerhetskulturen inom social- och hälsovården. Säkerhetsplaneringen och riskhanteringen innebär väsentligt att riskerna betraktas ur ett brett perspektiv. Detta utgör också en central del av ledarskapet.

Avsikten med handboken är att stödja planeringen av säkerhet inom social- och hälsovården samt att förenhetliga praxisen vid riskhantering. Handboken beaktar de senaste ändringarna i lagstiftningen, och man har säkerställt att informationen i publikationen är uppdaterad.

Som underlag för säkerhetsplaneringen används den modell för riskhanteringen som arbetsgruppen för säkerheten vid hälso- och sjukvårdsinstitutionerna (social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2009:59) har utarbetat. Modellen är lätt att använda och övergripande, och den är avsedd att användas för hanteringen av fysiska säkerhetsrisker inom social- och hälsovården. Den inkluderar inte någon översikt över risker som anknyter till terapeutiska åtgärder för klienter och patienter.

I handboken delas riskhanteringsarbetet som utförs av aktörer inom social- och hälsovården in i den strategiska riskhanteringen, som den högsta ledningen är ansvarig för, och i den operativa riskhanteringen på praktisk nivå. Ledningen har ansvaret för att ordna riskhanteringen och den interna övervakningen. Den operativa nivån tar hand om den dagliga hanteringen av säkerhet i praktiken. Handboken behandlar också de viktigaste risker som är typiska för branschen i enlighet med riskhanteringsmodellen, indelade i risker som gäller individer, verksamhet och verksamhetsutrymmen.

Som bilagor till handboken finns bl.a. en beskrivning av ledningens ansvar för riskhanteringen och en blankett för bedömning och uppföljning av strategiska risker, en riskkarta över centrala risker och en innehållsmodell för en säkerhetsplan för att underlätta utarbetandet av planen.

Nyckelord:

farosituationer, hälso- och sjukvård, riskbedömning, risker, riskhantering, socialvård, säkerhetsanvisningar, säkerhetsledning, säkerhetsplanering

SUMMARY

RISK MANAGEMENT AND SAFETY PLANNING

A handbook for social welfare and health care management and security experts

■ The changes taking place in society pose considerable challenges for developing the safety culture in social and health care. Safety planning and risk management essentially involve an extensive review of risks. It is also an integral part of management.

The purpose of the handbook is to support the safety planning in social and health care, as well as to unify the risk management practices. The handbook takes account of the most recent law amendments, and it has been secured that the publication is up-to-date.

As the basis for safety planning is used the risk management model developed by the working group on development of safety in health care institutions (Reports of the Ministry of Social Affairs and Health 2009:59). The model is easy to use, comprehensive, and intended to be applied in the management of physical safety risks in social and health care services. It does not include any review of risks related to the therapeutic measures for clients and patients.

In this handbook the risk management work done by the social and health care actors is divided into strategic risk management that the highest management is in charge of and operative risk management at the practical level. The management is in charge of organising the risk management and internal supervision. The operative level takes care of the daily control of safety in practice. The handbook also deals with the most important risks that are typical of the branch in accordance with the risk management model, divided into risks associated with individuals, operations and facilities.

The appendices to the handbook include, among other things, a description of the responsibilities of the management in risk management and a form for the assessment and monitoring of strategic risks, a risk map of the most important risks, and a content model for the safety plan to facilitate the drawing up of the plan.

Key words:

hazardous situations, health care, management of safety, risk assessment, risk management, risk situations, risks, safety instructions, safety planning, social welfare

SISÄLLYS

JOHDANTO	7
-----------------------	----------

OSA I

STRATEGINEN RISKIENHALLINTA	8
--	----------

1.1 Riskienhallinta johtamisessa ja turvallisuussuunnittelussa	8
1.2 Johto riskienhallinnan ja sisäisen valvonnan järjestäjänä	12
1.3 Riskienhallinnan ja sisäisen valvonnan arviointi	15
1.4 Valvonta, keskeiset viranomaistoimijat ja muita yhteistyötahoja	16

OSA II

OPERATIIVINEN RISKIENHALLINTA	20
--	-----------

2.1 Riskien tunnistaminen ja arvioiminen	21
2.2 Riskienhallintakeinot	25
2.3 Seuranta ja raportointi	26
2.4 Häiriötilanteet ja toiminnan jatkuvuuden varmistaminen	27
2.5 Henkilöstön koulutus	29

OSA III

TURVALLISUUSSUUNNITELMA	30
--------------------------------------	-----------

3.1 Riskikartan mukaiset keskeiset turvallisuusriskit	31
3.2 Turvallisuussuunnitelman yleistiedot	39
3.3 Turvallisuusjärjestelmät	41
3.4 Toimintasuunnitelmat häiriötilanteita varten	47

LIITTEET

1. Toimintaohjekortti johdon osuudesta riskienhallinnassa ja turvallisuussuunnittelussa	51
2. Riskienhallintaan ja turvallisuussuunnitteluun liittyvää lainsäädäntöä ...	52
3. Johdon strategisten riskien arvioinnin ja seurannan lomake	57
4. Riskienhallinnan ja sisäisen valvonnan arvioinnin malli.....	58
5. Riskikartta	63
6. Operatiivisten riskien kirjaamislomake.....	64
7. Turvallisuussuunnitelman sisällön malli	65
8. Julkaisuja ja linkkejä.....	67

JOHDANTO

Turvallisuudesta huolehtiminen ja riskienhallinta ovat sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden ja toimintayksiköiden yhteinen asia. Riskienhallinnalla ja turvallisuuden systemaattisen arvioinnin kehittämisen avulla varmistetaan toiminnan laatu, henkilöstön hyvinvointi sekä positiivinen julkisuuskuva.

Organisaation turvallisuus on laaja kokonaisuus. Tarkastelun tulee ulottua normaaliolojen häiriötilanteiden lisäksi sosiaalisiin tekijöihin sekä itse organisaatioon ja sen johtamiseen. Toiminnalle on ominaista dynaamisuus - jatkuva pyrkimys vastata ympäristössä tapahtuviin muutoksiin.

Tällä oppaalla pyritään kehittämään sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden ja toimintayksiköiden riskienhallinnan sekä turvallisuuden suunnittelua ja toteuttamista. Oppaassa ei käsitellä potilaiden ja asiakkaiden hoitoliikkeen toimenpiteisiin liittyviä riskejä.

Oppaan ensimmäinen osa on suunnattu erityisesti johtotehtävissä toimiville. Turvallisuustyön edellyttämä riskienhallinta ja turvallisuustyö sekä niiden suunnittelu ja seuranta sisältyvät normaaliin johtamiseen, ohjaukseen ja päätöksentekoon. Johdon tehtävänä on antaa tietoa turvallisuudesta sekä luoda sen edistämiseksi ja ylläpitämiseksi myönteistä asennetta. Johto vaikuttaa omalla esimerkillään koko organisaation turvallisuuskulttuuriin. Johdon vastuulla on myös huolehtia näiden tehtävien edellyttämien resurssien riittävydestä.

Oppaan toinen osa on suunnattu käytännön turvallisuustyötä tekevien operatiivisten toimijoiden käyttöön. Heidän työhönsä sisältyvät turvallisuustason ja -riskien arviointi, turvallisuussuunnitelman laatiminen, turvallisuusasioita koskeva raportointi ja turvallisuutta parantavien toimenpiteiden toteuttaminen. Henkilöstön on hallittava päivittäisten työtilanteiden yhteydessä esiin tulevat turvallisuutta vaarantavat häiriötilanteet. Tämä edellyttää työpaikalla annettavaa koulutusta ja käytännön harjoittelua.

Oppaan kolmannessa osassa käsitellään turvallisuussuunnitelman laatimista. Turvallisuussuunnitelma on kokonaisturvallisuutta käsittelevä asiakirja. Siinä kuvataan keskeiset turvallisuusriskit ja toimenpiteet henkilöiden, omaisuuden, toimitilojen ja ympäristön suojaamiseksi sekä toiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi. Riskit on jaettu oppaassa esitetyn riskikartan mukaisesti ulkoisiin ja sisäisiin riskeihin. Sisäiset riskit jaetaan toimintariskeihin sekä henkilö- ja toimitilariskeihin.

Tämän oppaan valmistelun lähtökohtana on ollut terveydenhuollon laitosturvallisuuden kehittämisen työryhmämuistion (STM:n selvityksiä 2009:59) johdopäätökset. Tällä oppaalla uudistetaan aikaisempi sosiaali- ja terveydenhuollon turvallisuussuunnitteluopas (STM:n oppaita 2005:13). Opas on tehty sosiaali- ja terveysministeriön, HUS -konsernin varautumis- ja riskienhallintatoimen sekä muiden sosiaali- ja terveydenhuollon turvallisuuden ja riskienhallinnan asiantuntijoiden yhteistyönä. Valmistelun aikana on kuultu hallinnonalan johdon tehtävissä toimivia henkilöitä ja käytännön turvallisuustyön asiantuntijoita.

OSA I

STRATEGINEN RISKIENHALLINTA

Sosiaali- ja terveydenhuollon organisaation ja toimintayksiköiden johdolla on vastuu riskienhallinnasta ja turvallisuuden järjestämisestä. Johdon on huolehdittava, että toimintaympäristön olosuhteet mahdollistavat turvallisen työn tekemisen, asiakaspalvelun sekä turvallisen ja laadukkaan hoidon. Johtamisen ja päätöksenteon tueksi tarvitaan riittävästi oikeaa ja ajantasaista tietoa sekä asianmukaiset sisäisen valvonnan järjestelmät.

Johdon osuus riskienhallinnassa ja turvallisuussuunnittelussa on kuvattu liitteessä 1.

1.1 Riskienhallinta johtamisessa ja turvallisuussuunnittelussa

Riskienhallinta on organisaation kaikilla tasoilla tapahtuvaa johtamista ja toimintaa, jota jokainen toteuttaa omassa roolissaan. Riskienhallinnan avulla varmistetaan, että organisaatiolla on riittävästi tietoa toiminnan, toimijoiden ja toimintaympäristön riskeistä. Riskien varalta tulee olla käytettävissä riskien ja vahinkojen käsittelyjärjestelmät.

Johdolla tulee olla käytettävissään tarpeellinen tieto merkittävistä riskeistä ja suunnitelmat riskien hallitsemiseksi. Organisaatiossa tulee olla riittävät käsittelyjärjestelmät vahinkojen hoitamiseksi. Riskienhallinta on organisaation eettisen ja yhteiskunnallisen vastuun kantamista. Kyse on ihmisten psyykkisestä ja fyysisestä terveydestä sekä liiketaloudellisista ja yhteiskunnallisista intresseistä. Riskienhallinnan tavoitteena on parantaa turvallisuutta liitteessä 2 kuvatun keskeisen säädösperustan ja hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti.

Turvallisuuskulttuuri luo perustan organisaation riskienhallinnalle. Turvallisuuskulttuuri muodostuu organisaatiokulttuurin sekä johdon ja henkilöstön arvojen, asenteiden, kokemusten ja näkemysten perusteella. Organisaatiokulttuuri on opittu ilmiö, joka ilmaisee tavan miten organisaation ihmiset jakavat keskenään tunteet, havaitsemisen ja ajattelun. Organisaatiokulttuuri vaikuttaa siihen, miten organisaation jäsenet ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, mitä tietoja ja asioita he pitävät tärkeänä ja miten he hahmottavat organisaation tavoitteet ja keinot, joilla tavoitteisiin pyritään pääsemään.

Turvallisuuskulttuurin sisältöön vaikuttavat työyhteisön sosiaaliset tekijät sekä organisaation toiminta- ja työprosessien kehittyneisyys ja toimivuus. Turvallisuuskulttuurissa olennaista on tapa, jolla organisaatiossa kyetään ja tahdotaan ymmärtää millaista turvallinen toiminta on, millaisia vaaroja organisaation toimintaan liittyy ja miten niitä voidaan ehkäistä sekä mikä on

organisaation kyky ja tahto toimia turvallisesti ja edistää turvallisuutta. Johdanto voi vaikuttaa turvallisuuskulttuuriin omalla esimerkillään, panostamalla turvallisuustoiminnan kehittämiseen ja ylläpitämiseen sekä luomalla palkitsemisjärjestelmiä ja kannustimia edesauttamaan turvallisia toimintatapoja.

Turvallisuuskulttuuriin vaikuttavia organisaatiotekijöitä ovat muun muassa:

- johtamisjärjestelmän määrittely ja ylläpitäminen
- johdon toiminta turvallisuuden varmistamiseksi
- turvallisuudesta viestiminen
- lähiesimiestoiminta
- yhteistyö ja tiedonkulku työyhteisössä
- eri ammattiryhmien osaamisen yhteensovittaminen
- organisatorisen oppimisen käytännöt
- osaamisen varmistaminen ja koulutus
- resurssien hallinta
- työn tukeminen ohjeilla
- ulkopuolisten toimijoiden hallinta
- muutosten hallinta.

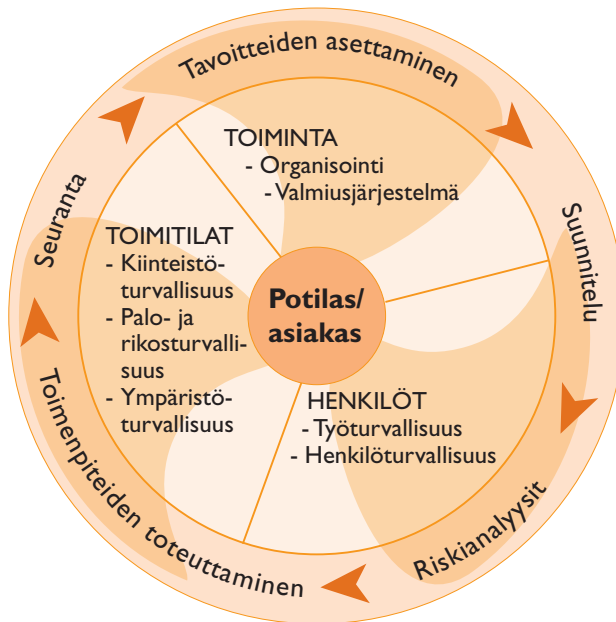
Riskienhallintapolitiikka on johdon strategisesta näkökulmasta laatima periaatedokumentti, joka kuvaa johdon sitoutumista ja tahtoa riskienhallinnan toteuttamiseksi ja turvallisuuskulttuurin kehittämiseksi. Riskienhallintapolitiikassa kuvataan riskienhallinnan tavoitteet ja tehtävät, toimintatavat riskien tunnistamiseksi ja hallitsemiseksi, riskienhallinnan vastuut ja organisointi sekä seurantaa ja raportointia koskevat periaatteet. Riskienhallintapolitiikkaa voidaan täydentää esimerkiksi tietoturvallisuus- ja valmiuspolitiikka-asiakirjoilla. Eri politiikkojen jaottelu on tarkoituksenmukaista, koska silloin eri alueiden vastuuhenkilöt ja muu henkilöstö voivat paremmin muodostaa käsityksensä oman tehtäväalueensa riskienhallinnan toiminnasta ja menetelmistä ja voivat silloin helpommin laatia niiden pohjalta omia suunnitelmiaan.

Politiikka-asiakirjoja täydentämään tarvitaan lisäksi asiantuntijoiden laatimia turvallisuuden, valmiuden ja riskienhallinnan menetelmien toteuttamiseen ja tehostamiseen liittyviä toimenpiteitä sisältäviä tavoite- ja toimenpideohjelmiä tai työohjelmia. Näissä ohjelmissa kuvataan yksityiskohdaisesti keinot, toimet ja aikataulut, joilla riskienhallintapolitiikan linjauksia viedään käytäntöön.

Sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden käyttöön on kehitetty kuvion 1 mukainen terveydenhuollon laitosturvallisuuden riskienhallinnan malli (STM; 2009:59).

Sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden riskienhallinta jaetaan johdon ohjaamaan strategiseen riskienhallintaan ja toimintayksiköiden käytännön toiminnan tasolla toteutettavaan operatiiviseen riskienhallintaan.

Riskienhallinnan ja turvallisuuden järjestämisessä suositellaan sovellettavaksi tämän oppaan ohella riskienhallintaa ja turvallisuutta koskevia oh-

Sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioissa ja toimintayksiköissä riskienhallinnan ja turvallisuussuunnittelun lähtökohdaksi on varmistaa potilaalle tai asiakkaalle turvallinen ja laadukas hoito ja palvelu.

Toimitiloja, toimintaa sekä henkilöitä koskevat riskit tulee tunnistaa, arvioida ja ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin niiden hallitsemiseksi, jotta voidaan turvata hoitoympäristön häiriöttömyys ja toiminnan jatkuvuus.

Lähde: Terveydenhuollon laitosturvallisuuden kehittäminen. Työryhmämuistio. STM:n selvityksiä 2009:59

jeellisiä standardeja. Esimerkiksi standardit ISO 28000 ja ISO 31000 auttavat organisaatiota luomaan järjestelmiä, jotka soveltuvat riskien käsittelyyn systemaattisella ja luotettavalla tavalla.

Strateginen riskienhallinta on osa johdon suunnittelu-, päätöksenteko- ja johtamisprosessia. Johtamisessa sekä strategian ja tavoite- ja toimintasuunnitelmien käsittelyn yhteydessä johdon tulee tunnistaa ja analysoida riskit sekä ottaa huomioon mahdolliset tapahtumat, joilla on merkitystä tavoitteiden saavuttamiselle tai toiminnan jatkuvuudelle. Samassa yhteydessä tulee

arvioida toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ja myös niiden vaikutus strategian toteuttamiseen sekä yhdistää tunnistetut riskitekijät strategiisiin hankkeisiin.

Tunnistettujen riskien merkittävyyttä on arvioitava suhteessa niiden vaikutuksiin ja toteutumisen todennäköisyyteen. Riskien hallitsemiseksi on suunniteltava, kirjattava ja toteutettava riskien kannalta tarpeelliset sekä toteutettavissa olevat toimenpiteet.

Strategiset riskit eli liiketoimintariskit voivat syntyä sisäisestä paineesta, väärin toimintastrategioiden valinnasta, puutteellisesta johtamisesta, kilpailusta tai hitaasta reagoinnista toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin, esimerkiksi poliittiseen päätöksentekoon tai lainsäädännön muutoksiin. Strateginen riski voi olla myös menetetty mahdollisuus. Strateginen riski voi uhata toiminnan jatkumisen edellytyksiä.

Johto luo edellytykset riskienhallinnan kehittämiseksi ja antaa ohjeet tarpeellisista toimenpiteistä henkilöstölle ja sidosryhmille. Strategisten tavoitteiden ja hankkeiden sekä niihin liittyvien riskien kirjaamisessa ja seurannassa johto voi käyttää apuna liitteessä 3 esitettyä lomaketta.

Operatiivinen riskienhallinta käsittää yksiköissä tapahtuvan turvallisuusjohtamisen ja turvallisuustoiminnan. Operatiivinen taso huolehtii toimintayksiköiden päivittäisestä riskien ja turvallisuuden hallinnasta, kerää tietoja, analysoi turvallisuustilannetta ja raportoi sitä koskevaa tietoa johdon päätöksentekoa varten. Operatiivisella riskienhallinnalla pyritään varmistamaan, ettei turvallisuusriskeistä aiheudu henkilövahinkoja, ennalta arvaamattomia taloudellisia seurauksia tai maineen menetyksiä.

Operatiivisella riskillä tarkoitetaan turvallisuusriskiä, joka voi aiheutua puutteellisesti toimivista sisäisistä prosesseista, henkilöistä, järjestelmistä tai ulkoisista tapahtumista. Operatiivinen riski voi ilmetä myös maineen menetyksenä. Operatiivinen turvallisuusriski voi laukaista myös strategisen riskin; toiminta esimerkiksi joudutaan keskeyttämään tulipalon johdosta, mikä voi vaikuttaa julkisuuskuvaan.

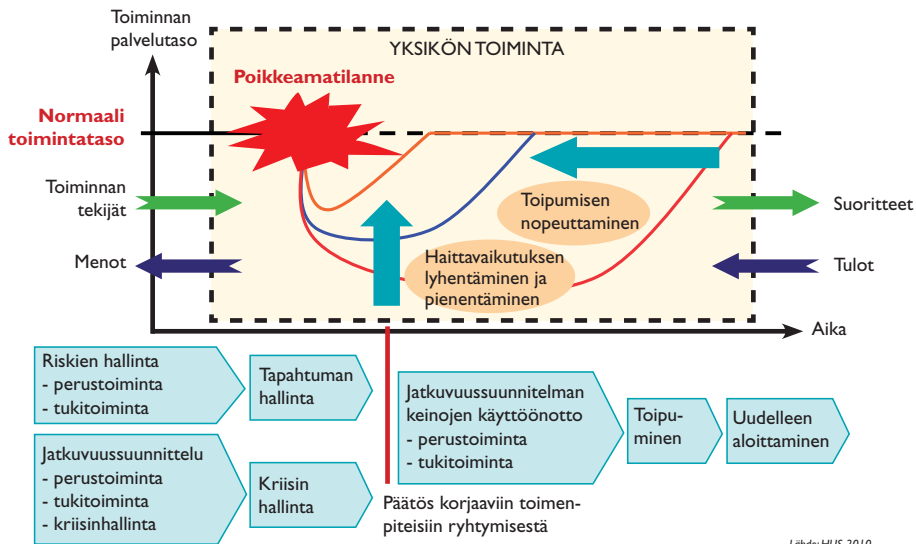
Johdon tulee saada tieto merkittävistä operatiivisista riskeistä sekä käsitellä niitä ja turvallisuuden tilaa koskevia raportteja säännöllisesti kokouksissaan. Johto ohjeistaa ja vastuuttaa raportoinnin. Tämä edellyttää, että toimintayksiköllä on riittävät menetelmät ja työkalut riskien, turvallisuuspoikkeamien ja vaaratilanteiden käsittelyyn.

Operatiivinen riskienhallinta tukee strategista riskienhallintaa. Näiden yhteisvaikutuksesta muodostuu yhtenäisesti ja järjestelmällisesti toimiva kokonaisuus, jolla varmistetaan:

- asetettujen tavoitteiden saavuttaminen
- toiminnan tehokkuus ja tuloksellisuus
- toiminnan häiriöttömyys ja jatkuvuus
- resurssien ja omaisuuden turvaaminen
- raportoinnin ja tiedon luotettavuus ja eheys
- lainsäädännön ja ohjeiden noudattaminen.

Organisaation ja toimintayksikön toteuttama strateginen ja operatiivinen riskienhallinta yhdessä antavat poikkeama- tai häiriötilanteessa edellytykset tilanteen hallitsemiseksi ja riskistä aiheutuvien haitallisten seurauksien minimoimiseksi. Poikkeamatilanteen aiheuttaneen varsinaisen ongelman korjaamisen lisäksi tulee huolehtia toiminnan turvaamisesta jatkuvuussuunnitelmien ja kriisin hallintaan liittyvien tilannekuva- ja johtamismallien avulla (kuvio 2).

KUVIO 2. RISKIENHALLINTA TOIMINNAN JATKUVUUDEN TURVAAMISESSA

Lähde: HUS 2010

Normaaliolojen riskienhallinta- ja turvallisuustyö muodostavat perustan toiminnan jatkuvuudelle kaikissa olosuhteissa. Häiriötilanteiden ja poikkeusolojen johtamisessa vastuunjako ja toimintamallit säilytetään mahdollisimman pitkään normaaliolojen kaltaisina eli johdolla on edelleen vastuu johtamisesta ja viestinnästä. Johtovastuu voi esim. tilanteen vakavuudesta riippuen olla kunnan tai kuntayhtymän johtajalla tai muulla tehtävään määrättyllä pelastusviranomaisella tai poliisiviranomaisella. Laajoissa ja pitkäkestoisissa tilanteissa voi olla perusteltua siirtää johtovastuuta valtakunnalliselle tasolle häiriötilanteiden hoitamiseen liittyvän lainsäädännön antamien mahdollisuuksien mukaisesti.

1.2 Johto riskienhallinnan ja sisäisen valvonnan järjestäjänä

Johdolla on jakamaton kokonaisvastuu riskienhallinnasta ja turvallisuusjohtamisesta. Johdon tulee varmistaa, että toimintaympäristön olosuhteet ovat sellaiset, että asiakkaan palvelu tai potilaan hoito voidaan toteuttaa turvalisesti, laadukkaasti ja häiriöttä. Tätä varten tulee olla riittävästi henkilökuntaa ja siltä edellytetään riittävä osaamista työnsä toteuttamiseksi myös turvallisuusnäkökohdat huomioon ottaen.

Johdon tehtäviin kuuluvat riskienhallinnan ja turvallisuuden organisointi sekä tähän liittyvien vastuiden määrittäminen. Keskeisessä roolissa organisaation riskienhallintaa tukevien tehtävien toteuttamisessa ovat keskijohdo ja operatiivisten yksiköiden esimiehet. Esimiehet, jotka vastaavat yksikkönsä toiminnan tuloksesta, vastaavat myös yksikkönsä riskienhallinnasta. Riskienhallinta- ja turvallisuusvastuut perustuvat toimintayksikön normaaliin toimintaan. Pääperiaate on, että vastualueet ovat niin selkeitä, ettei päällekkäisyyksiä tai epäselvyyksiä ilmene. Vastuuhenkilöillä tulee olla varahenkilöt.

Organisaatiossa tai toimintayksikössä tulee olla nimettynä turvallisuuden kokonaisuudesta perillä oleva henkilö, joka myös koordinoi turvallisuustoimintaa. Tämä henkilö voi hoitaa tehtäviä oman toimensa ohella, os aikaisesti tai päätoimisesti. Organisaation koosta riippuen turvallisuudesta vastaavan henkilön tehtäväkenttään voi kuulua:

- valmiussuunnittelu, varautuminen, jatkuvuussuunnittelu
- riskienhallinnan ja sisäisen valvonnan menetelmät
- vakuutettavien riskien hallinta
- henkilöturvallisuus, vartiointi, rikosasioiden selvittely
- paloriskit, kiinteistö- ja tilaturvallisuus
- tietoturvallisuus ja tietosuojaja
- työsuojelu.

Pitkäjänteinen turvallisuuden kehittäminen sekä riskien ja vaarojen ennakointi ja hallinta edellyttävät laaja-alaista asiantuntemusta. Erityisesti suurissa sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioissa on suositeltavaa nimeätä päätoiminen asiantuntija tai asiantuntijoita huolehtimaan turvallisuuskenttään kuuluvista vastuista. Näitä tehtäviä hoitavilla henkilöillä on oltava riittävä osaaminen ja koulutus sekä mahdollisuus vaikuttaa turvallisuuden

Riskienhallinnan ja turvallisuuden organisointi ja vastuut

Ylin johto

- tekee päätökset toimintapolitiikoista
- linjaa riskienhallinnan ja turvallisuustoiminnan tavoitteet sekä seuraa, ohjaa ja valvoo niiden toteutumista
- huolehtii keskijohdon/esimiesten turvallisuuspätevyydestä
- huolehtii työterveyshuollon toteutumisesta
- huolehtii resursseista
- sitoutuu ja sitouttaa henkilöstön tehtäviinsä
- raportoi organisaation ulkopuolelle
- vastaa viranomaisyhteistyöstä.

Keskijohto/esimiehet (toimialue-, vastuualue- ja yksikköjohto)

- vastaa riskienhallinnasta ja turvallisuudesta oman yksikön osalta
- huolehtii riskienhallinnan ja turvallisuustoimenpiteiden toteuttamisesta (esim. työpaikkaselvitykset)
- huolehtii tarvittavien resurssien varaamisesta
- huolehtii alaisensa henkilöstön kouluttamisesta ja motivoinnista.

Riskienhallinta- ja turvallisuusasiantuntijat

- toimivat johdon asiantuntijoina ja tukena
- kouluttavat, ohjeistavat ja konsultoivat
- arvioivat, seuraavat ja mittaavat riskien ja turvallisuusasioiden tilaa
- laativat ylimmälle johdolle raportteja ja tilannekatsauksia sekä tekevät kehittämissuhteita
- hoitavat omaisuus-, toiminta- ja henkilövakuutukset (vakuutettavien riskienhallinta) ellei vastuita ole delegoitu muulla tavoin.

Työntekijät

- edistävät turvallisuutta omalla toiminnallaan ja valinnoillaan
- osallistuvat riskien ja vaarojen tunnistamiseen, arviointiin sekä työpaikkaselvityksiin
- osallistuvat koulutuksiin sekä noudattavat annettuja ohjeita
- raportoivat havaitsemistaan turvallisuuspoikkeamista (raportointivollisuus) ja ilmoittavat kehittämiskohteista.

ohjaamiseen ja tarvittavia resursseja koskevaan päätöksentekoon.

Toiminnan ohjaamiseen ja johtamiseen tarvitaan tietoa taloudesta, toiminnasta, merkittävistä ulkoisista sekä sisäisistä riskeistä ja niiden hallinnasta. Johtotasolla tulee seurata ja valvoa:

- tavoitteiden saavuttamista
- toimintaperiaatteiden sekä ohjeiden noudattamista
- riskienhallintaa ja turvallisuutta
- toimintaa sekä toiminnan ja laadun poikkeamia
- talousarvion toteutumista.

Johdon tehtäviin kuuluu huolehtia sisäisen valvonnan ohjeistamisesta ja järjestämisestä. Sisäinen valvonta on olennainen osa riskienhallintaa. Sisäisellä valvonnalla tarkoitetaan organisaation itsensä toteuttamaa omavalvontaa, joka käsittää pääasiassa esimiesten toteuttaman valvonnan eli tarkkailun. Johdon vastuulla on huolehtia siitä, että sisäistä valvontaa toteutetaan organisaation säännöissä ja ohjeissa määriteltyjen periaatteiden mukaisesti. Valvonnan onnistuminen edellyttää, että käytettävissä ovat kattavat tiedot toimintayksikön taloudesta, toiminnasta, poikkeamista sekä säännösten ja päätösten noudattamisesta.

1.3 Riskienhallinnan ja sisäisen valvonnan arviointi

Sisäinen valvonta on osa johtamista. Sisäisen valvonnan tavoitteena on varmistaa, että toimintayksiköt toimivat tehokkaasti ja tuloksellisesti lainsäädäntöä ja toimintaperiaatteita noudattaen. Kaikilla organisaation henkilökuntaan kuuluville on vastuu omalta osaltaan tiedostaa sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan merkitys omien tavoitteiden saavuttamisen näkökulmasta sekä toteuttaa sisäiseen valvontaan liittyviä toimenpiteitä.

Sisäinen valvonta on riittävää, kun johto on suunnitellut ja järjestänyt toiminnot niin, että valvonnan kautta hallittavissa oleviin riskeihin on varauduttu. Näin organisaation päämäärät ja tavoitteet voidaan saavuttaa suunnitellusti.

Valtion talousarviolaisissa säädetään, että viraston ja laitoksen on huolehdittava sisäisen valvonnan asianmukaisesta järjestämisestä. Työ- ja elinkeinoministeriön yhteydessä toimivan Kirjanpitolautakunnan kuntajaosto on antanut yleisohjeen tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laadinnasta. Yleisohje sisältää hyvää hallintotapaa edistävän johdon arvioinnin ja selonteon valmistelun sisäisen valvonnan asianmukaisuudesta ja riittävydestä.

Kuntien, kuntayhtymien, vastualueiden, liikelaitosten ja toimintayksiköiden vastuullisten henkilöiden tulee yleisohjeen suosituksen mukaan laatia tilinpäätös- ja toimintakertomuksen yhteyteen selonteko siitä, miten he ovat huolehtineet riskienhallinnan ja sisäisen valvonnan järjestämisestä. Selonteossa tulee kuvata myös sisäisessä valvonnassa kuluneella tilikaudella havaitut riskienhallinnan puutteet ja niiden johdosta suunnitellut toimintojen kehittämistoimenpiteet. Selonteon laatimisessa voidaan hyödyntää riskienhallinnan ja sisäisen valvonnan arviointia varten laadittua liitteessä 4 esitettyä mallia.

Sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan arvioinnin osa-alueita

1. Johtamistapa, sisäinen toimintaympäristö ja toimintarakenteet

Sisäinen toimintaympäristö toimintamalleineen, arvoineen ja organisaatio-kulttuureineen luo perustan sille, miten henkilöstö suhtautuu riskeihin ja valvontatoimenpiteisiin. Johtamistapaa, toimintakulttuuria ja toimintaprosesseja arvioidaan muun muassa siten, onko toiminta hyvän hallinnon ja lainsäädännön mukaista ja saavutetaanko asetetut tavoitteet.

2. Riskienhallinnan järjestäminen

Suunnittelun avulla luodaan edellytykset tavoitteita uhkaavien riskien tunnistamiselle. Riskeille määritellään toteutumisen todennäköisyys ja arvioidaan riskien vaikutukset tavoitteiden saavuttamiseen. Arvioidut riskit suhteutetaan organisaation riskinottohalukkuuteen ja -kykyyn. Lopputuloksena päätetään siitä, mitä riskejä suostutaan ottamaan ja miten riskejä

hallitaan. Riskienhallinnan järjestämistä tarkastellaan kokonaisuutena: miten riskienhallintaa toteutetaan, mitä riskejä on toimintavuonna tunnistettu, miten niihin on varauduttu ja miten toimintaa aiotaan kehittää.

3. Valvontatoimet

Organisaatioissa on kehitetty prosesseja, kontrolleja, menettelytapoja tai välineitä, joiden avulla pyritään pienentämään riskejä tai vaihtoehtoisesti hyväksymään riskin olemassaolo. Valvontatoimien osalta arvioidaan olemassa olevia sisäisen valvonnan mekanismeja: miten esimerkiksi sopimustoimintaa hallinnoidaan, varmistutaan tietojen oikeellisuudesta tai huolehditaan omaisuudesta.

4. Raportointi ja tiedonkulku

Raportoinnin ja tiedonkulun osalta on tarkasteltava sisäistä ja ulkoista viestintää, tiedonkulkua ja informaation oikeellisuutta. Toimivien informaatio-, raportointi- ja tiedonkulkukanavien kautta organisaation johto, henkilöstö ja sidosryhmät saavat oikea-aikaisesti olennaista ja käyttökelpoista tietoa toiminnasta ja toimintaan vaikuttavista tekijöistä.

5. Seuranta

Seurannalla tarkoitetaan sitä, miten toimintatavoitteiden saavuttamista seurataan, miten poikkeamia käsitellään, miten sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan tehokkuutta arvioidaan ja miten niitä kehitetään. Seuranta voidaan toteuttaa jatkuvalla, tavanomaiseen toimintaan liittyvällä seurannalla, erillisillä arvioinneilla tai näiden yhdistelmällä.

1.4 Valvonta, keskeiset viranomaistoimijat ja muita yhteistyötahoja

Omaavontatoimenpiteillä tuetaan riskienhallintaa sekä toiminnan ja toimintaympäristön turvallisuutta. Organisaation ja toimintayksikön vastuulle kuuluu omien toimintaprosessien ja toimintaympäristön tarkistaminen ja varmistaminen. Sisäisillä valvontajärjestelmillä saadaan seuranta- ja raportointitietoa toiminnan suunnitteluun, ohjaukseen sekä turvallisuustyöhön.

Riskienhallintaan kuuluva sisäinen valvonta on omaavontaa. Sisäinen valvonta käsittää etupäässä johdon ja esimiesten toteuttaman sisäisten toimintojen tarkkailun. Omaavontaa ja riskienhallintaa tukevat varmistus- ja valvontamallit. Omaavontaa tukevat turvallisuusauditoinnit, turvallisuuspoikkeamien käsittelyjärjestelmät ja laadunhallinnan varmistamismenetelmät. Omaavonnan kannalta keskeistä on sisäinen yhteistyö ja viestintä sekä yhteistyö viranomaistahojen kanssa.

Viranomaisvalvonta tukee sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden omavalvontaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoihin ja toimintoihin kohdistuvassa valvonnassa on tarpeellista painottaa etukäteisvalvontaa jälkikäteen tapahtuvan valvonnan rinnalla. Tämä tapahtuu kehittämällä palveluntuottajien ohjausta sekä valvontaviranomaisten ja palveluntuottajien keskinäistä vuorovaikutusta esimerkiksi ohjauksen, neuvonnan, tiedotteiden, koulutuksen sekä seutu- ja kuntakohtaisten tilaisuuksien avulla.

Viranomaisten tehtävänä on antaa yleiset suuntaviivat lakien, asetusten, määräysten sekä ohjeiden ja oppaiden kautta toiminnan hyväksyttävästä sisällöstä ja toimintaympäristöjen laatuvaatimuksista.

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) johtaa, valvoo, ohjeistaa ja kouluttaa sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköitä valmiussuunnittelussa ja varautumisessa normaaliolojen häiriötilanteisiin sekä poikkeusoloihin. Tavoitteena on turvata väestön toimeentulo ja toimintakyky sekä terveyden ja toimintakyvyn kannalta keskeiset palvelut, terveellinen elinympäristö ja toimeentulo kaikissa turvallisuustilanteissa. Palveluiden ja toimeentulon taso sopeutetaan vallitsevaan turvallisuustilanteeseen ja käytettävissä oleviin voimavaroihin.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla toimiva tutkimus- ja kehittämislaitos, jonka tehtävänä on väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, sairauksien ja sosiaalisten ongelmien ehkäiseminen sekä sosiaali- ja terveystalouden kehittäminen. THL toimii alansa tilastoviranomaisena sekä huolehtii tehtäväalueensa tietoperustasta ja sen hyödyntämisestä. Se toteuttaa tehtävänsä tutkimuksen, seurannan ja arvioinnin, kehittämistyön, asiantuntijavaikuttamisen ja viranomaistehtävien sekä kansainvälisen yhteistyön avulla.

Sosiaali- ja terveystalouden lupa- ja valvontavirasto (Valvira) ohjaa ja valvoo perusterveydenhuollon, erikoissairaanhoidon ja sosiaalihuollon toimintayksiköiden toimintaa sekä yksityisiä sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköitä erityisesti silloin, kun kysymyksessä ovat periaatteellisesti tärkeät, laajakantoiset tai koko maata koskevat asiat. Valviran vastuulla on myös lääkintälaitteiden valvonta. Lisäksi Valvira ohjaa aluehallintovirastoja sosiaali- ja terveydenhuollon ohjauksen ja valvonnan menettelytapojen ja periaatteiden yhdenmukaistamiseksi.

Aluehallintovirastoille (AVI) kuuluvat aluetasolla tapahtuva sosiaali- ja terveydenhuollon ohjaus, valvonta ja arviointi. Aluehallintovirastojen Peruspalvelut, oikeusturva ja luvat (POL) -vastualueet ohjaavat sosiaali- ja terveydenhuollon valmiussuunnittelua, osallistuvat sen toteutukseen ja ylläpitämiseen, avustavat kuntia valmiussuunnitelmien ajan tasalla pitämisessä sekä sovittavat yhteen alueelliset suunnitelmat yhteistyössä sairaanhoitopiirin kanssa. Aluehallintovirastot ohjaavat ja valvovat sosiaalihuollon, perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon organisaatioita ja toimintayksiköitä sekä yksityisiä sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköitä. Aluehallintovirastot toteuttavat työturvallisuuteen liittyvää valvontaa työsuojelun vastualueiden mukaisesti.

Säteilyturvakeskus (STUK) valvoo säteilyn käytön turvallisuutta sekä säteilylainsäädännössä annettujen määräysten noudattamista. Valvontaan

kuuluvat turvallisuuslupa-, hyväksyntä- ja rekisteröintimenettelyt, säteilyn käyttöpaikoilla tehtävät tarkastukset sekä työntekijöiden annosvalvonta.

Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (Tukes) valvoo erikoissairaanhoidon laite- ja kemikaaliturvallisuutta sekä suuria kemikaalien käyttökohteita. Tukes valvoo osaltaan myös sähkölaitteistojen turvallisuutta sekä niiden asentamista, käyttöä ja tarkastamista sosiaali- ja terveydenhuollon laitoksissa.

Sairaanhoitopiirin tehtävänä on tukea ja koordinoida jäsenkuntiansa toimintaa varautumisen ja valmiussuunnittelun osalta. Velvollisuus sisältää tuen antamisen riskien- ja turvallisuuden hallinnan suunnitteluun. Yliopistollisten sairaaloiden tuki ja koordinaatio ulottuu erityisvastuualueen muihin sairaanhoitopiireihin.

Pelastustoimen tehtävänä on mm. tulipalojen ja muiden onnettomuuksien ennalta ehkäiseminen, pelastustoiminta onnettomuustilanteissa sekä poikkeusolojen väestönsuojelutehtävien hoitaminen sekä niihin varautuminen. Onnettomuuksien ehkäisemiseksi ja turvallisuuden ylläpitämiseksi pelastustoimi tekee yhteistyötä muiden viranomaisten, alueen yhteisöjen ja asukkaiden kanssa.

Paikallisten pelastusviranomaisten tehtävänä on valistaa, neuvoa ja ohjata omatoimisen varautumisen järjestelyjä sekä valvoa, että lakisäateiset vaatimukset täyttyvät. Pelastusviranomaiset auttavat paikallisten uhkatekijöiden selvittämisessä ja arvioinnissa, turvallisuustason määrittelyssä sekä turvallisuuskoulutusten ja -harjoitusten järjestämisessä.

Poliisitoimen tehtävänä on muun muassa oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ehkäiseminen ja selvittäminen. Poliisi laatii yhteistyössä muiden viranomaistahojen kanssa turvallisuussuunnitelmia, joilla parannetaan turvallisuutta sekä vähennetään ja estetään ennalta rikoksia ja häiriöitä.

Elintarviketurvallisuusviraston (Evira) toiminnan päämääränä on varmistaa tutkimuksella ja valvonnalla elintarvikkeiden turvallisuutta ja laatua sekä kasvien ja eläinten terveyttä. Elintarviketurvallisuutta vaarantaviin riskeihin samoin kuin eläinten ja kasvien terveyttä uhkaaviin tauteihin varaudutaan ennalta.

Terveysvalvonta on kuntien järjestämää terveystoimintaa, jonka tehtävänä on väestön ja yksilön terveyden ylläpitäminen ja edistäminen siten, että ehkäistään, vähennetään ja poistetaan sellaisia elinympäristössä, elintarvikkeissa ja vedessä esiintyviä tekijöitä, jotka voivat aiheuttaa terveyshaittaa.

Rakennus- ja ympäristövalvonta on kuntien viranomaistoimintaa, jonka tehtävänä on osaltaan varmistaa, että rakennettu ympäristö on turvallinen, terveellinen, kestävä ja viihtyisä. Rakennus- ja ympäristövalvontaa harjoittavat viranomaistoimijat huolehtivat kunnissa rakentamiseen ja ympäristöön kohdistuvien toimenpiteiden valvonnasta.

Yliopistot ja ammattikorkeakoulut kouluttavat riskienhallinnan ja turvallisuusalan toimijoita johtotehtäviin tai operatiivisiksi toimijoiksi. Keskeinen merkitys on korkeakouluissa ja ammattioppilaitoksissa tehtävällä tutkimus-

työllä sekä oppilaiden tekemillä opinnäytetöillä riskienhallinnan sekä turvallisuusalan toimintojen kehittämisessä.

Riskienhallinnan ja turvallisuusalan etujärjestöillä on tärkeä tehtävä asianomaisen operatiivisen henkilöstön kouluttamisessa sekä erilaisten käytännön ohjeiden valmistelussa.

Vapaaehtoisjärjestöjen sekä seurakuntien toimijoilla on merkittävä rooli toimijoina ja täydentävinä tukiorganisaatioina erilaisissa normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Valtakunnallisesti tärkeä organisaatio on Suomen Punainen Risti.

OSA II

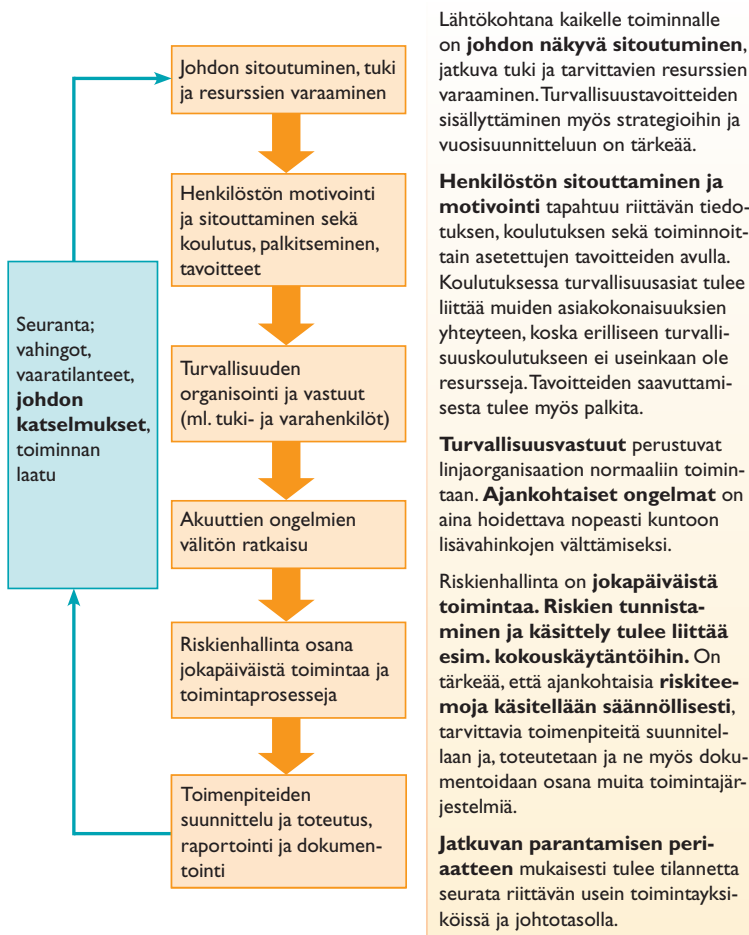
OPERATIIVINEN RISKIENHALLINTA

Operatiivisen riskienhallinnan tarkoituksena on ihmisten, omaisuuden, tiedon, maineen ja ympäristön turvaaminen sekä toiminnan häiriöttömyyden varmistaminen päivittäisessä toiminnassa. Operatiivinen riskienhallinta käsittää turvallisuusriskien tunnistamisen ja arvioinnin sekä turvallisuustoiminnan. Operatiivinen riskienhallinta tukee johtamista ja strategisten tavoitteiden saavuttamista. Johdon tulee olla tietoinen turvallisuusriskeistä ja turvallisuuden tilasta.

Toimintayksiköissä tulee tunnistaa operatiiviset riskit, arvioida niiden vaikutukset turvallisuuteen ja toimintaan sekä laatia toimintaohjeet eri tilanteita varten. Samalla tulee selvittää ja kuvata keinot, joiden avulla pystytään varautumaan vaaratilanteita varten, suojautumaan niiltä ja turvaamaan toiminnan jatkuvuus häiriötilanteissa.

Riskienhallinnan järjestämistä koskevat tärkeimmät osa-alueet on esitetty kuviossa 3.

KUVIO 3. RISKIENHALLINNAN JÄRJESTÄMINEN

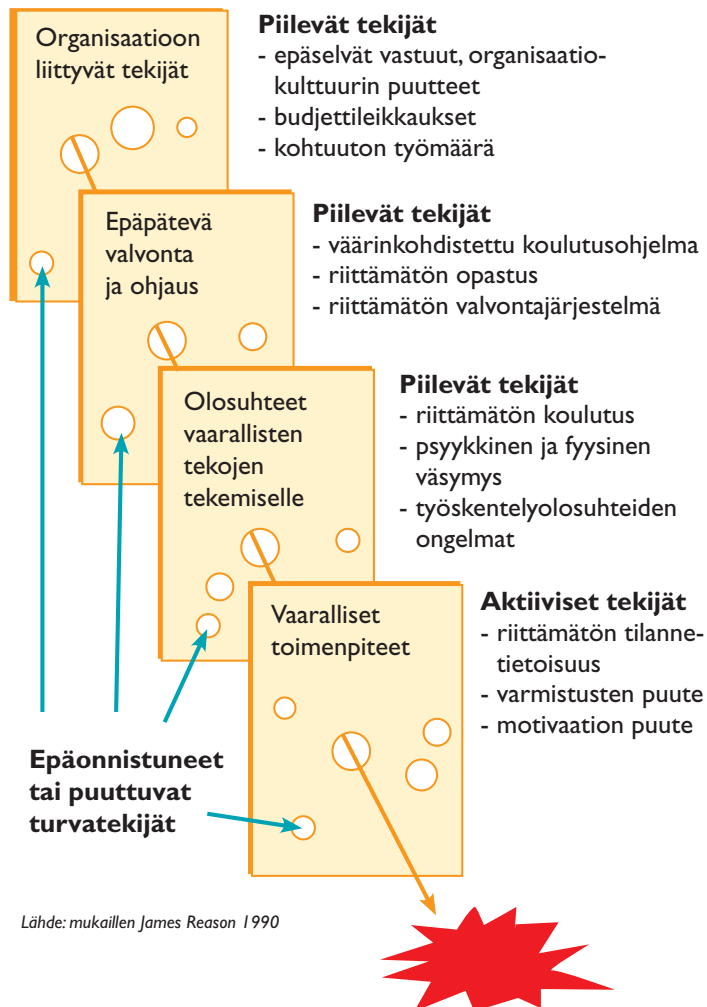

2.1 Riskien tunnistaminen ja arvioiminen

Riskillä tarkoitetaan tapahtumaa, joka toteutuessaan estää joko pysyvästi tai tilapäisesti jonkin tavoitteen toteutumisen. Riskiin sisältyy tappion ja menettämisen uhka. Olennainen riskiin liittyvä piirre on epävarmuus. Riski on vaarallisen tapahtuman esiintymistäajuuden tai todennäköisyyden ja seurauksen yhdistelmä.

Riskien laukeamiseen sekä onnettomuuksien ja vaaratilanteiden syntymiseen vaikuttavat usein tekniset viat ja inhimilliset virheet sekä organisaatioon ja sen johtamiseen liittyvät sosiaaliset tekijät. Riskit toteutuvat usein monien, piilevien ja aktiivisten virhetoimintojen yhteisvaikutuksen seurauksena (kuvio 4).

KUVIO 4. ERI TEKIJÖIDEN MERKITYS RISKIN LAUKEAMISELLE

Sosiaali- ja terveydenhuollon riskienhallinnan mallin (kuvio 1) mukaan riskit voivat kohdistua henkilöihin, toimintaprosesseihin ja toimintaympäristöön tai aiheutua niistä. Riski toteutuu, kun sisäisistä prosesseista, henkilöistä, järjestelmistä tai muista tapahtumista aiheutuu välittömiä tai välillisiä uhkia tai menetyksiä.

Riskienhallinnassa keskeistä on riskien tunnistaminen, arviointi sekä kontrolli- ja hallintakeinojen toimivuuden ja riittävyyden varmistaminen. Uhkaavat riskit tunnistetaan ja arvioidaan niiden merkitys ottaen huomioon niistä aiheutuvien seurausten suuruus ja niiden toteutumisen todennäköisyys.

Riskien tunnistamisessa voidaan käyttää apuna esimerkiksi liitteessä 5 esitettyä riskikarttaa ja muita käytössä olevia riskien tarkistus- sekä avain-sanalistoja. Riskien tunnistamisessa ja arvioinnissa hyödynnetään oman henkilöstön laajaa osaamista ja yhteistyötä viranomaisten sekä sidosryhmien kanssa.

Riskin merkittävyyden arvioimiseksi tulee riskin syitä ja seurauksia tarkastella yksityiskohtaisesti. On selvitettävä, mistä ongelma tai riski johtuu, mitkä tekijät voivat vaikuttaa sen syntyyn ja suuruuteen eli seurausten laajuuteen tai vakavuuteen. Todennäköisyyttä mittaa aikamääre (kuinka todennäköinen tai usein toistuva jokin epätoivottu ilmiö on) ja tapahtuman seurauksia arvioidaan esimerkiksi suhteessa omaisuuteen, henkilöihin, maineeseen ja julkisuuskuvaan.

Riski määritellään todennäköisyyden ja toteutumisesta aiheutuvien seurausten perusteella.

Riskin suuruus = riskin todennäköisyys x seurausten vakavuus

Riskien suuruuden määrittämisessä voi käyttää apuna oheista riskimatriisia (kuvio 5).

Riskin esiintyminen (vaara, ongelma, epätoivottu tapahtuma)					
E. Tapahtuma todennäköinen tai usein toistuva, hallinnassa erittäin paljon parannettavaa	3	3	4	5	5
D. Tapahtuma todennäköinen (sattuu toisinaan, silloin tällöin), hallinnassa parannettavaa, ongelmia esiintyy	2	3	4	4	5
C. Tapahtuma mahdollinen, asian hallinnassa jonkin verran parannettavaa, ongelmia on esiintynyt	1	3	3	4	4
B. Tapahtuma epätodennäköinen, asia riittävästi hallinnassa, ongelmia on esiintynyt hyvin vähäisessä määrin tai ei ollenkaan	0	1	2	2	2
A. Tapahtuma erittäin epätodennäköinen, asia hallinnassa, ongelmia ei ole esiintynyt	0	0	1	2	2
Seuraukset ihmisille, omaisuudelle, tiedolle tai maineelle	I. Vähäiset seuraukset	II. Lievät seuraukset	III. Merkittävät seuraukset	IV. vakavat seuraukset	V. Erittäin vakavat seuraukset

Riskin seurauksia voidaan arvioida suhteessa omaisuuteen, henkilöihin, maineeseen ja julkisuuskuvaan esimerkiksi seuraavalla tavalla:

I Vähäiset seuraukset

- lieviä vammoja tai lieviä vaikutuksia; esimerkiksi nyrjähdys, mustelmia, ohimenevä sairaus tai epämukavuutta
- työajan menetys laskettavissa tunneissa, satunnaisia poissaoloja, sairauspoissaolot jäävät alle kolmeen päivään
- vähäisiä laiteongelmia tai omaisuusvahinkoja, omaisuusvahingon määrä tai esim. laitteiden korjaaminen maksaa alle 10 000 euroa
- pieni hallittu päästö ympäristöön.

II Lievät seuraukset

- vammoja, joista seuraa lieviä vaikutuksia, työajan menetys merkitsee useita tunteja ja johtaa sairauspoissaoloihin
- vähäisiä laiteongelmia tai omaisuusvahinkoja, omaisuusvahingon määrä tai esim. laitteiden korjaaminen maksaa 10 000–50 000 euroa
- hallittu päästö ympäristöön.

III Merkittävät seuraukset

- pitkäkestoisia, vakavia vaikutuksia tai pysyviä lieviä haittoja
- poissaolo 3–30 päivää tai toistuvia poissaoloja
- pieni, mutta hallitsematon päästö ympäristöön
- pieniä laiterikkoja, omaisuusvahingot ylittävät 50 000 euroa, mutta jäävät alle 200 000 euroa
- kielteinen julkisuus mahdollinen.

IV vakavat seuraukset

- poissaolo yli 30 päivää tai jatkuvia poissaoloja
- pysyvät vakavat vaikutukset henkilön terveydentilaan, vakavia henkilövahinkoja tai työperäisiä sairauksia
- kohtalainen hallitsematon päästö ympäristöön, useita laiterikkoja tai kriittisen laitteen/järjestelmän vahingoittuminen, omaisuusvahinkoja yli 200 000 euroa, mutta alle 1 000 000 euroa
- kielteinen julkisuus todennäköinen ja vaikuttaa negatiivisesti maineeseen.

V Erittäin vakavat seuraukset

- ihmishenkiä uhkaava tai vaativa
- laaja, hallitsematon päästö ympäristöön
- vakavia laiterikkoja
- suuret taloudelliset kustannukset, useita miljoonia euroja
- toiminnan jatkuvuuden vaarantuminen
- kielteinen julkisuus erittäin todennäköinen ja vahingoittaa vakavasti mainetta.

Arviointityön avulla riskit pyritään asettamaan keskinäiseen järjestykseen. Ensisijaisesti puututaan vakavimpiin riskeihin.

Käytännössä riskejä tarkastellaan riskilajeittain ja kunkin yksittäisen riskin todennäköisyydestä ja seurauksivaikutuksista tehdään suhteellisen karkea arviointi. Riskien tunnistamisen ja arvioimisen tulee perustua yhtenäiseen käytäntöön, jolla varmistetaan riskitiedon yhteismitallisuus.

Riskien syyt ja mahdolliset seuraukset tulee kirjata seurantaan varten. Tähän tarkoitukseen voidaan käyttää liitteessä 6 esitettyä operatiivisten riskien käsittelyyn tarkoitettu lomaketta.

2.2 Riskienhallintakeinot

Riskienhallintakeinot valitaan riskin merkittävyyden mukaan. Riskeihin varautuminen on usein eri hallintakeinojen yhdistelmä. Ensisijaisesti pyritään pienentämään riskin todennäköisyyttä ja seurauksia sekä rahoittamaan jäänösosa riskistä.

Riskin pienentäminen. Ajatuksena on riskin todennäköisyyden tai seurausten vakavuuden pienentäminen. Riskejä on yleensä aina mahdollista jollakin tavoin pienentää. Esimerkiksi henkilöstön turvallisuustietoutta lisäämällä ja henkilöstöä kouluttamalla pienennetään turvallisuusriskejä, joita henkilöstö voi omalla toiminnallaan aiheuttaa. Vakavuudeltaan lievien tai merkityksettömien riskien kohdalla on laskettava, missä määrin riskin pienentäminen on taloudellisesti kannattavaa. Riskien pienentämiseksi tehdään niin paljon toimenpiteitä kuin on kohtuullista tai järkevää.

Vahingontorjunta on riskin pienentämistä. Vahingontorjunnalla pyritään ehkäisemään vahingot tai rajoittamaan niiden vaikutukset mahdollisimman vähäisiksi. Tietyt vahingontorjuntatoimenpiteet ovat usein vakuutuksen saamisen edellytyksenä ja vahingontorjunta vaikuttaa myös vakuutusmaksuihin.

Riskin välttäminen tarkoittaa sitä, että pidättäydytään riskialttiiseen toimintaan, henkilöön tai omaisuuteen kohdistuvista toimenpiteistä. **Riskin poistaminen** on riskin välttämisen äärimmäinen muoto. Jotta riski voidaan poistaa kokonaisuudessaan, sen syy on pystyttävä eliminoimaan. Riskin poistaminen kokonaan on kuitenkin harvoin mahdollista.

Riskin pitäminen. Riskin omalla vastuulla pitäminen on joko tietoista tai tiedostamatonta. Tietoinen riskien omalla vastuulla pitäminen perustuu yleensä taloudellisiin syihin; käytännössä usein toistuvat pienet riskit on edullisinta pitää omalla vastuulla.

Riskin siirtäminen tai jakaminen tarkoittaa sitä, että siirretään omaisuutta tai toimintoja sopimusteitse ulkopuoliselle palvelujen tarjoajalle. Vakuuttaminen on riskin siirtämistä vakuutusyhtiölle ja riskin taloudellista jakamista vakuutusyhtiön kanssa. Vakuuttamisella voidaan suojautua esimerkiksi palo-, kuljetus-, toiminnanvastuu-, matkustamis-, rikos-, rikkoutumis- ja vuotoriskeiltä. Vakuutusten tulee perustua tarvekartoituksiin ja turvaselvityksiin, joissa otetaan huomioon riskinkantokyky, vahinkohistoria sekä vahinkojen ehkäisyssä käytetyt toimenpiteet. Vakuuttamiselle on myös lakisääteisiä velvoitteita.

2.3 Seuranta ja raportointi

Toimintayksiköiden tulee seurata toimintaympäristöään ja -prosessejaan sekä tehdä havaintojensa perusteella riskeihin vaikuttavia päätöksiä. Arviointi ja kehittäminen ovat lähtökohta toiminnan jatkuvalla parantamiselle. Tämä edellyttää johdon ja työntekijöiden sitoutumista, joustavaa organisaatiokulttuuria ja virheistä oppimista. Tätä turvallisuuden edistämistyötä tukevat omavalvonta sekä turvallisuuspoikkeamien ilmoitus- ja käsittelyjärjestelmistä saatavan tiedon hyödyntäminen.

Toimintaympäristön häiriöttömyyteen sekä toiminnan jatkuvuuteen vaikuttavien turvallisuuspoikkeamien ja vaaratilanteiden käsittelyyn sekä seurantaan on kehitetty malleja, joita toimintayksiköt voivat hyödyntää omia toimintamalleja kehittäessään.

Turvallisuuden ja riskienhallinnan mittareina voidaan seurata:

- vahinko-, tapaturma-, onnettomuus- ja läheltä piti -tilanteita
- väkivalta- ja uhkatilanteita
- katoamisia ja karkaamisia
- rikollisuutta (omaisuuden katoamisia, varkauksia, murtoja) tuhotöitä, ilkivaltaa
- lääkehävikkejä
- toimintayksikössä tapahtuvista toiminnoista, tiloista tai laitteista aiheutuvia uhkia ja riskejä (ml. lääkehuollon laitteiden ja laboratorioden toiminnalliset ongelmat)
- tulipaloja, kiinteistötekniikan ja kiinteistön hoidon ongelmia
- logistiikassa esiintyviä ongelmia
- tietoturvallisuuteen ja tietosuojaan liittyviä ongelmia sekä ilmenneitä väärinkäytöksiä
- viestintäjärjestelmien häiriöitä.

Riskeistä ja turvallisuuden tilasta saadaan hyödyllistä tietoa muun muassa:

- henkilökunnan turvallisuuspoikkeamien ja läheltä piti – tilanteiden ilmoituksista
- kehittämis- ja parantamishdotuksista
- sisäisistä turvallisuustarkastuksista, auditoinneista
- vakuutusyhtiöiden tilastoista
- työoloja ja työhyvinvointia koskevista kartoituksista
- henkilöstöhallinnon järjestelmistä (esimerkiksi sairauspoissaolot)
- valvontaviranomaisten lausunnoista ja kannanotoista
- työn vaarojen ja riskien arvioinneista sekä riskikartoituksista
- laatu-poikkeamia koskevasta seurannasta
- asiakas- ja sidosryhmäpalautteesta
- tekemällä vertailuja ja arviointeja (benchmarking).

Turvallisuuskysymykset tulee ottaa huomioon kaikessa toiminnassa ja niitä tulee käsitellä säännöllisesti organisaation ja toimintayksikön kokouksissa. Välittömästi toimenpiteitä vaativat merkittävät turvallisuuspoikkeamat ja riskit on heti raportoitava ylimmälle johdolle.

Riskienhallinnan ja turvallisuuden tilanteesta on laadittava määräväleihin raportti johdon käyttöön. Raporttiin saadaan tarvittavat tiedot käytössä olevista mittareista sekä turvallisuuspoikkeamien ilmoitus-, käsittely- ja seurantajärjestelmistä. Raportissa tulisi soveltuvin osin käydä läpi ainakin seuraavien osa-alueiden merkittävät turvallisuuspoikkeamat:

- työterveys ja turvallisuus (ylikuormitus, tapaturmat ja onnettomuudet, väkivalta- ja uhkatilanteet sekä läheltä piti -tilanteet)
- potilas-/asiakasturvallisuus (tapaturmat, potilaiden katoamiset ja karkaamiset, potilaiden ja asiakkaiden kanteet ja valitukset)
- rikokset (tuhotyöt ja ilkivalta, omaisuuden katoamiset, hävikit, varkaudet, murrot)
- tila- ja laiteturvallisuusriskit (toimintayksikössä tapahtuvista toiminnoista tai laitteista aiheutuvat uhkat, laitteiden rikkoutuminen)
- palo- ja kiinteistöturvallisuus (tulipalot, kiinteistötekniikan ja kiinteistön hoidon ongelmat, erityistilojen ongelmat, logistiikan ongelmat)
- tietoturvallisuus (tietoturvallisuuden ja tietosuojan ongelmat, väärinkäytökset, viestintäjärjestelmien häiriöt).

Raporttiin liitetään lisäksi turvallisuutta koskeva arviointi sekä toimenpide- ja kehittämisehdotukset ja esitykset tarvittavien resurssien varaamiseksi sekä esitys aikataulusta toimenpiteiden toteuttamiselle.

2.4 Häiriötilanteet ja toiminnan jatkuvuuden varmistaminen

Toimintayksiköiden tulee arvioida tunnistettujen riskien vaikutus turvallisuuteen ja toimintaan sekä laatia toimintaohjeet riskien toteutumisen varalta. Tässä yhteydessä selvitetään keinot, joiden avulla pystytään varautumaan häiriötilanteisiin, suojautumaan niiltä ja turvaamaan toiminnan jatkuvuus. Pääperiaatteena on, että häiriötilanteiden tehtävät hoidetaan ensisijaisesti olemassa olevilla organisaatioilla ja vahvistetaan niitä tarpeen mukaan. Uusia tilannekohtaisia organisaatioita perustetaan ainoastaan välttämättömissä tapauksissa kuten poikkeusoloissa, ellei tehtävää ole osoitettu normaaliajan organisaatiolle.

Normaaliolojen häiriötilanteita voivat aiheuttaa mm. tapaturmat ja onnettomuudet, arvaamattomasti tai väkivaltaisesti käyttäytyvät henkilöt (esimerkiksi päihteiden vaikutuksen alaisena olevat), rikollisuus, tuhotyöt ja ilkivalta tai tulipalot, erilaiset jakeluhäiriöt tai luonnonolosuhteet (esimerkiksi tulva, myrsky). Tilannetta, jota ei pystytä hoitamaan normaalein päi-

vittäistilanteessa käytettävien menetelmin ja voimavaroin ja joka edellyttää eri viranomaisten yhteistoimintaa, on pidettävä poikkeustilanteena.

Poikkeusoloja ovat valmiuslain (1080/1991) mukaan esimerkiksi Suomeen kohdistuva sodan uhka, varsinainen aseellinen hyökkäys, sota sekä sodan jälkitila, välttämättömien polttoaineiden ja muun energian sekä raaka-aineiden ja muiden tavaroiden tuonnin vaikeutumisesta tai estymisestä taikka muusta vaikutuksiltaan näihin verrattavasta kansainvälisen vaihdannan äkillisestä häiriintymisestä aiheutuva vakava uhka väestön toimeentulolle tai maan talouselämän perusteille, tai suuronnettomuus, edellyttäen, että tilanteen hallitseminen ei ole mahdollista viranomaisten säännönmukaisin toimivaltuuksin. Riskit lisääntyvät ja niiden yhteiskunnallinen vaikutus muuttuu poikkeusoloissa. Puolustustilalaissa on säädetty toimenpiteistä valtiollisen itsenäisyyden turvaamiseksi ja oikeusjärjestyksen ylläpitämiseksi.

Normaaliolojen häiriötilanteisiin varautuminen on poikkeusolojen turvallisuussuunnitelman perusta. Poikkeusoloissa palvelujen taso yleensä laskee. Toiminnoille on kuitenkin turvattava perustaso. Toiminnan jatkuvuuden varmistaminen sekä toimintatason palauttaminen ennalleen poikkeamatilannetta edeltävälle tasolle edellyttää, että organisaatiolla on kriisitilanteita/poikkeamatilanteita varten johtamisjärjestelmä, jossa johto- ja viestintävastuut on määritelty yksiselitteisesti etukäteen. Häiriötilanteen hallintajärjestelmä on kuvattu kuviossa 6.

KUVIO 6. HÄIRIÖTILANTEEN HALLINTAJÄRJESTELMÄ

Häiriötilanne

Lähde: HUS 2009

2.5 Henkilöstön koulutus

Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön, pelastuslain ja valmiuslain edellyttämää osaamista opetetaan ammattitutkintoon johtavassa peruskoulutuksessa sekä ylemmässä lääketieteellisten tiedekuntien lääkärikoulutuksessa. Opetus keskittyy pääasiassa valmiuslain edellyttämään poikkeusolojen mukaiseen varautumiseen ja valmiussuunnitteluun.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöille on varmistettava riittävä käytännön turvallisuusosaaminen normaaliolojen häiriötilanteiden ja poikkeusolojen edellyttämään toimintaan antamalla täydennyskoulutusta ja järjestämällä käytännön harjoituksia.

Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön täydennyskoulutuksen järjestäminen on työnantajan vastuulla. Sairaanhoidopiirit määrittelevät normaaliolojen häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin liittyvät painopistealueet henkilöstönsä täydennyskoulutusta varten. Organisaatio päättää, keitä henkilöitä koulutustarve koskee. Koulutuksen painopisteiden määrittely tehdään alueellisen riskianalyysin perusteella. Painopisteitä voivat olla esimerkiksi valmiussuunnittelun kehittäminen ja ylläpito, viestintä, väestönsuojelu, säteilyonnettomuudet, kemikaalionnettomuudet, palosuojelu, yhteistyö eri viranomaisten kanssa, lääkinnällinen pelastustoiminta sekä valmiusharjoitusten toteutuksen suunnittelu.

Täydennyskoulutuksen tavoitteena on syventää perustietoja ja -taitoja sekä luoda edellytykset turvallisuuskulttuurin edistämiseen ja riskienhallintaan. Käytännön harjoituksilla on koulutuksessa merkittävä rooli.

Johdon turvallisuusosaamisella on keskeinen merkitys toimintayksikön jokapäiväisessä toiminnassa. Tämän vuoksi johtohenkilöiden johtamiskoulutuksessa tulisi painottaa turvallisuuden ja riskienhallinnan kehittämisen edellyttämää osaamista.

OSA III

TURVALLISUUSSUUNNITELMA

Työturvallisuuslainsäädäntö edellyttää työsuojelun toimintaohjelman laatimista vaarojen arviointiin liittyvine tavoitteineen. Pelastuslainsäädäntö edellyttää varautumista onnettomuus-, vaara- ja vahinkotilanteisiin ja niiden hallintaan. Valmiuslainsäädäntö edellyttää varautumaan poikkeusoloihin, jotta voidaan taata tehtävien mahdollisimman häiriötön hoitaminen myös poikkeusoloissa.

Rakennuksen omistajan ja haltijan sekä toiminnanharjoittajan on pelastuslain (379/2011) mukaan ehkäistävä vaaratilanteiden syntymistä ja varauduttava henkilöiden, omaisuuden ja ympäristön suojaamiseen vaaratilanteissa sekä ryhdyttävä toimenpiteisiin poistumisen turvaamiseksi tulipaloissa ja muissa vaaratilanteissa.

Poistumisturvallisuuden tai pelastustoiminnan kannalta tavanomaista vaativampi kohde, jossa muun muassa henkilö- tai paloturvallisuudelle aiheutuvan vaaran tai mahdollisen onnettomuuden aiheuttamien vahinkojen voidaan arvioida olevan vakavat, on laadittava pelastussuunnitelma. Suunnitelman laatii kohteen haltija yhteistyössä muiden kohteessa toimivien toiminnanharjoittajien kanssa.

Pelastussuunnitelman laatijan on suositeltavaa olla yhteydessä muihin viranomaisiin. Selvittämällä eri viranomaisten voimavarat (toimintavalmiusaika, henkilöstö ja kalusto) tiedetään, millaista ja kuinka pikaista ulkopuolista apua organisaatio voi häiriötilanteessa saada ja kuinka perusteelliseen oman organisaation toimintaan on varauduttava.

Sairaaloissa, vanhainkodeissa ja muussa laitoshuollossa (hoitolaitokset) sekä asumisyksikön muotoon järjestetyissä palvelu- ja tukiasunnoissa ja muissa näihin verrattavissa asuinrakennuksissa ja tiloissa, joissa asuvien toimintakyky on tavanomaista huonompi (palvelu- ja tukiasuminen), toiminnanharjoittajan on etukäteen laadittava poistumisturvallisuusselvitys. Siinä selvitetään, miten rakennuksen tai tilan käyttötapa ja henkilöiden rajoittunut, heikentynyt tai poikkeava toimintakyky sekä muut poistumisturvallisuuteen vaikuttavat tekijät otetaan huomioon tulipaloihin ja muihin vaaratekijöihin varautumisessa ja poistumisjärjestelyissä.

Poistumisturvallisuusselvitys on laadittava ennen toiminnan aloittamista ja päivitettävä vähintään kolmen vuoden välein tai toiminnan muuttuessa olennaisesti. Rakennusluvan yhteydessä kohteeseen laaditun rakentamismääräysten mukaisen turvallisuusselvityksen katsotaan vastaavan poistumisturvallisuusselvitystä.

Poistumisturvallisuusselvitys ja sen muutokset on toimitettava alueen pelastusviranomaiselle, joka voi velvoittaa toiminnanharjoittajan täydentämään selvitystä ja toteuttamaan yhteistyössä pelastuslaitoksen kanssa koh-

teessa poistumiskokeen. Suunnitelma toimitetaan tiedoksi rakennusvalvontaviranomaiselle.

Turvallisuussuunnitelmalla voidaan korvata pelastuslainsäädännössä tarkoitettu pelastussuunnitelma. Turvallisuussuunnitelma on pelastuslais-
sa tarkoitettua pelastussuunnitelmaa laajempi asiakirja ja käsittää kohteen kokonaisturvallisuuden suunnittelun. Turvallisuussuunnitelma on johtoa ja turvallisuushenkilöstöä palveleva strateginen suunnitelma. Sitä täydentävät turvallisuusohjeet ja turvallisuuskansiot, jotka on tarkoitettu organisaation koko henkilöstöä varten. Turvallisuussuunnitelma perustuu riskien tunnistamiseen ja arviointiin, sillä vain tunnistettuja riskejä voidaan hallita ja varautua niihin. Varautumisella tarkoitetaan tässä niitä järjestelyjä, joilla pyritään rajoittamaan vaaratilanteiden, vahinkojen ja onnettomuuksien laajenemista sekä luomaan edellytyksiä pelastustoiminnalle ja vaaratilanteen mahdollisilta haittavaikutuksilta suojautumiselle.

Turvallisuussuunnitelmassa kuvataan keskeiset turvallisuusriskit sekä toimintamallit niiden ennaltaehkäisemiseksi ja hallitsemiseksi. Turvallisuussuunnitelma kattaa suunnitelman omatoimisesta varautumisesta vaaratilanteisiin ja pelastustoimintaan normaaliolojen häiriötilanteissa. Tietoisuus häiriötilanteiden toimintamalleista luo turvallisuuden tunnetta ja sen myönteinen vaikutus ulottuu sekä työntekijöihin että palvelujen käyttäjiin. Häiriötilanteet koetaan yleensä sitä vakavampana ongelmana mitä vähemmän niihin on valmistauduttu. Henkilökunnan perehdyttäminen ja kouluttaminen turvallisuusriskien ja häiriötilanteiden varalta parantaa tilanteiden hallintaa ja vähentää niiden aiheuttamaa psyykkistä kuormitusta.

Turvallisuussuunnitelman laadinta tulee organisoida ottaen huomioon toimintayksikön koko, tehtävät ja niiden laajuus sekä ympäristöstä ja olosuhteista aiheutuvat riskit.

Turvallisuussuunnitelma on suositeltavaa laatia silloinkin, kun rakennukselle tai kohteelle ei laissa ole annettu pelastuslain laatimisvelvoitetta.

Turvallisuussuunnitelman sisällön malli on esitetty liitteessä 7.

3.1 Riskikartan mukaiset keskeiset turvallisuusriskit

Turvallisuussuunnitelmassa tulee käydä läpi riskienhallintamallin mukaisesti merkittävät riskit sekä kuvata toimintamallit niiden toteutumisen varalta.

Sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden ja toimintayksiköiden tyypillisiä riskejä on esitetty liitteenä olevassa **riskikartassa** (liite 5). Siinä esitetyt riskit ovat joko ulkoisia eli aiheutuvat toimintaympäristöstä tai sisäisiä eli aiheutuvat omasta toiminnasta. Kohdistumisensa perusteella ne voivat olla ulkopuolisille aiheutettuja tai organisaation tai toimintayksikön toimintaan (toimintariskit), henkilökuntaan, potilasiin ja asiakkaisiin (henkilöris-
kit) tai toimitiloihin (toimitilariskit) kohdistuvia riskejä.

3.1.1 Toimintaympäristöstä aiheutuvat ja ulkopuolisille aiheutetut riskit
Ulkoisesta toimintaympäristöstä aiheutuu toiminnalle epävarmuustekijöitä, joita voivat olla esimerkiksi lainsäädännön muutokset, viranomais määräykset, valtion- ja kuntatalouden tila. Toimintaympäristöstä tulevat riskit toteutuvat useimmiten strategisina riskeinä. Näiden tekijöiden huomioon ottaminen on osa ulkoisen toimintaympäristön analyysiä ja kuuluu pääosin strategiseen riskienhallintaan johdon vastuulle.

Ulkoisesta toimintaympäristöstä aiheutuviin riskeihin kuuluvat muun muassa lähialueella sijaitseva teollisuuslaitos, vilkasliikenteinen kulkuväylä, vaarallisten aineiden kuljetusreitit, huoltoasemat, tavarakuljetusten tai ruoanjakelun keskeytyminen, luonnonkatastrofit, kuten myrskyt ja tulvat, laajat sähkökatkot, pitkäaikaiset puhtaan käyttöveden saannin häiriöt, suuronnettomuudet ja laajat epidemiat. Tilanteen laajuudesta, vakavuudesta ja kestosta riippuen suunnitelmat voivat olla osana poikkeusoloihin varautumista ja valmiussuunnittelua.

Vastuu vesihuollon järjestämisestä kuuluu kiinteistön haltijalle. Erityistilanteet kuten pitkäaikainen luonnonilmiön aiheuttama sähkökatko tai kuivuus voi kuitenkin johtaa vesihuoltolaissa (119/2001) mainitun suuren asukasjoukon tarpeeseen, jolloin kunta vastaa väliaikaisen vedenjakelun järjestämisestä. Talousveden terveydelliset laatuvaatimukset tulee aina täyttää.

Organisaatio voi toiminnallaan aiheuttaa riskejä **ulkopuolisille henkilöille ja fyysiselle ympäristölle**. Niitä voi aiheutua esim. hälytysajoista tai kiinteistön huonokuntoisten vesi- ja viemäriputkien vuodoista ja rikkoutumisista tai niitä voivat aiheuttaa esimerkiksi kemikaalit, myrkylliset tai räjähdysherkät kaasut, raaka-aineet, poltto- ja voiteluaineet, melu sekä päästöt ilmaan, maaperään ja vesistöön.

3.1.2 Toimintarisikit

Toimintariskejä ovat esimerkiksi riittämättömät tai epäonnistuneet johtamis- ja muut sisäiset toimenpiteet, jotka liittyvät useimmiten palveluprosesseihin, hoitotoimintoihin, logistiikkaan, taloudellisiin prosesseihin, merkittäviin investointeihin ja projekteihin tai informaatioteknologiaan.

Sosiaali- ja terveydenhuollossa merkittävä toimintariski liittyy **tietoturvallisuuteen**. Potilaiden turvallinen hoito tulee voida taata ja asiakaspalvelu toteuttaa mahdollisista tietojärjestelmähäiriöistä huolimatta. Organisaatioiden ja toimintayksiköiden toiminnan kehittäminen, verkostoituminen, muuttuva toimintaympäristö, yhteydet asiakkaisiin, potilaisiin ja muihin sidosryhmiin sekä tietotekniikan kehitys on johtanut jatkuvaan järjestelmäkehitykseen. Vastapainoksi saavutetuille hyödyille on muodostunut riippuvuus tieto- ja viestintäteknikoista sekä niiden käytettävyydestä, eheydestä ja luottamuksellisuudesta. Tiedonhallinnan ja arkistoinnin, tietojärjestelmien sekä tietoliikenteen varmistusten tulee olla asianmukaisesti suojattu hallinnollisilla, teknisillä ja muilla toimenpiteillä. Sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioissa potilaita ja asiakkaita koskevan luottamuksellisen tiedon

suojaamisen tulee kattaa tiedon koko elinkaari ja kaikki vaiheet käsittäen tiedon keruun, käsittelyn, säilytyksen, siirron/jakelun, tulostuksen/monistamisen, säilytyksen ja arkistoinnin sekä tiedon tuhoamisen.

Tietoturvallisuutta on kehitettävä ja ylläpidettävä jatkuvasti tietoriskeiltä suojautumiseksi. Henkilöstön tulee tietää vastuunsa ja veloitteensa tietojen käsittelyssä ja tietojärjestelmien käytössä sekä tuntea toimintamallit järjestelmien häiriötilanteissa. Jatkuvuus- ja elpymissuunnitelmin on varmistettava tietojenkäsittelyn toipuminen ja toiminnan jatkuminen mahdollisissa häiriötilanteissa.

Laiteturvallisuuden ja laitteiden riskit voivat aiheuttaa vaaraa laitteen käyttäjälle, toimintaympäristölle tai potilaalle. Yksittäisen koneen tai laitteen (röntgen, laboratorio, lämmönvaihdin tai atk) rikkoontuminen voi aiheuttaa merkittävän vahingon ja vaarantaa koko toimintayksikön toiminnan. Laitteiden ja työvälineiden hyvä kunto edesauttaa turvallista työskentelyä. Lääkintälaitteita koskevassa erityislainsäädännössä (mm. laki terveydenhuollon laitteista ja tarvikkeista (629/2010), säteilylaki (592/1991)) edellytetään muun muassa laitteiden tarkastusta ja vaaratilanteiden ilmoittamista valvovalle viranomaiselle. Säteilystä aiheutuvaa riskiä pienennetään käyttämällä korkeat laatuvaatimukset täyttäviä laitteita ja kouluttamalla henkilökuntaa niiden sekä tarvittavien suojavälineiden käyttöön. Säteilyturvakeskus tekee säännönmukaisia tarkastuksia terveydenhuollon toimijoille. Toimintayksiköiden tulee varmistaa, että lääkintälaitteita käytetään oikein, huolehditaan asianmukaisista huolto- ja tarkastustoimenpiteistä sekä aktiivisesti kerätään ja ylläpidetään tietoa lääkintälaitteiden käytöstä ja niiden toiminnan häiriöistä myös omaa seurantaa ja toiminnan kehittämistä varten. Lääkintälaitteiden käytöstä poistamiselle tulee laatia menettelyohjeet ja osoittaa vastuuhenkilöt.

Riippuvuus- ja keskeytysriskejä arvioitaessa on otettava huomioon toimintayksikön luonne palveluja tuottavana organisaationa. Osaston tai yksikön toiminnan keskeytyessä toiminta siirretään yleensä joko muille osastoille, seurauksena saattaa olla toisaalta myös palvelutason lasku. Välttämättömät tutkimukset ja analyysit voidaan joutua tilaamaan muualta, mikä aiheuttaa lisäkustannuksia. Riippuvuus- ja keskeytysriskit liittyvät usein ostopalveluiden käyttöön, alihankintaan ja toimintojen ulkoistamiseen. Näitä riskejä arvioitaessa huomioidaan, millaisia seuraamuksia aiheutuu toiminnan keskeytyksestä. Seurauksena saattaa esimerkiksi olla hoidettavien kotiuttaminen tai palvelustason lasku.

Riippuvuusriskiä ja toiminnan keskeytymistä voi pienentää varmistamalla, että yhteistyökumppanilla on olemassa riittävät toipumissuunnitelmat vahinkojen varalta. Tilattavilla tuotteilla tulee olla riittävät puskurivarastot. Häiriötilanteiden varalta tulee jo etukäteen selvittää korvaavat toimittajat ja alihankkijat. Ostopalveluiden käytössä ja alihankinnassa hallitaan epävarmuustekijöitä ja riskejä sopimuksilla, joissa on selvästi määritelty osapuolten tehtävät, velvollisuudet ja vastuut. Niiden hankintaan liittyy riskejä, mikäli

toimintayksiköllä tai organisaatiolla ei ole riittävästi asiantuntemusta **sopimustoiminnasta** ja siitä, mihin ja millä ehdoin sopimuksessa sitoudutaan.

Toiminnan **vastuuriskistä** on kyse silloin, kun potilaalle, asiakkaalle tai muulle ulkopuoliselle aiheutuu henkilö- tai omaisuusvahinko, jonka toimija on velvollinen korvaamaan. Tällainen vahinko voi olla esimerkiksi potilaan tai asiakkaan liukastuminen tai omaisuuden rikkoontuminen. Lakisääteinen potilasvahinkovakuutus kattaa potilaalle terveyden- ja sairaanhoidon yhteydessä aiheutuneita henkilövahinkoja. Muihin toiminnan vastuuriskeihin on mahdollista varautua esimerkiksi vastuuvakuutuksilla.

3.1.3 Henkilöriskit

Henkilöriskit ovat pääosin potilaisiin, asiakkaisiin, vierailijoihin, omaan henkilöstöön tai sopimuskumppanien/alihankkijoiden henkilöstöön kohdistuvia riskejä.

Huono työilmapiiri aiheuttaa henkilökunnan **uupumista** ja **poissaoloja**. Henkilöstön terveyttä ja hyvinvointia heijastavat fyysinen kunto, ruumiillinen tai henkinen kuormittuminen, sairastavuus ja työstä poissaolot. Työpaikalle laadittavan työkyvyn tukiohjelman tavoitteena on työntekijän työ- ja toimintakyvyn ja työssä selviytymisen edistäminen. Työpaikoilla tulee esimiesjohtoisesti puuttua kiusaamiseen ja muihin työkykyyn vaikuttaviin ongelmiin sekä etsiä keinoja, joilla työntekijä pystyy jatkamaan työssään. Kuntoutus voi tulla kyseeseen, jos henkilön työkyky on uhattuna tai alentunut sairastumisen, tapaturman tai ammattitaudin takia.

Työtapaturmalla tarkoitetaan työssä sattuvaa äkillistä ja usein poikkeavaa tilannetta, jonka seurauksena työntekijälle aiheutuu vamma. Sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla henkilökunnan tyypillisiä työtapaturmia aiheuttavat **liukastumiset, kompastumiset, kaatumiset, pistot sekä tuki- ja liikuntaelimestön liiallinen kuormittuminen**. Työturvallisuuslain mukaan työnantajan tulee huolehtia siitä, että työskentelyolosuhteet ovat turvalliset eivätkä altista työntekijää terveyshaitoille. Työtapaturmien varalle on laadittava kirjalliset toimintaohjeet ja järjestettävä työterveyshuolto lain edellyttämällä tavalla. Työnantajan tehtävänä on arvioida riskejä ja seurata tapaturmia. Jokaisen työntekijän tulee osata käyttää laitteita, työvälineitä, apuvälineitä, hälytysjärjestelmiä sekä henkilösuojaimia saamiensa ohjeiden mukaisesti. Työntekijän tulee ilmoittaa havaitsemistaan vaaratekijöistä esimiehelle ja työsuojeluvaltuutetulle sekä mahdollisuuksiensa puitteissa poistaa ilmeistä vaaraa aiheuttavat viat ja puutteellisuudet.

Työpaikkaväkivalta on eräs hoito- ja sosiaalialan merkittävimmistä riskeistä. Tällaisessa tilanteessa henkilöä uhkaillaan tai pahoinpidellään hänen työhönsä liittyvissä olosuhteissa siten, että turvallisuus, terveys tai hyvinvointi vaarantuu joko suoraan tai epäsuorasti. Väkivalta liittyy usein asiakkaiden, potilaiden tai heidän omaistensa syrjäytymiseen, päihde- sekä mielenterveysongelmiin. Myös dementoituneet tai kohteluun tyytymättömät potilaat voivat aiheuttaa väkivaltatilanteita.

Työturvallisuuslaki edellyttää, että työ ja työolosuhteet järjestetään siten, että väkivallan uhka ja väkivaltatilanteet ehkäistään mahdollisuuksien mukaan ennakolta. Työnantajan on laadittava menettelytapaohjeet, joissa jo ennakolta kiinnitetään huomiota uhkaavien tilanteiden hallintaan ja toimintatapoihin, joilla väkivaltatilanteen vaikutukset työntekijän turvallisuuteen voidaan torjua tai niitä voidaan rajoittaa. Rikoslain muutoksen (441/2011) mukaan työntekijän työtehtävissään kohtaama lieväkin pahoinpitely katsotaan virallisen syytteen alaiseksi.

Väkivaltatilanteisiin tulee varautua turvajärjestelyin ja varmistaa henkilökunnan mahdollisuus lisäavun hälyttämiseen (esim. päivystyspoliklinikat ja vastaanotot). Työntekijöitä tulee kouluttaa väkivaltaisen henkilön kohtaamiseen. Väkivallan seurauksena voi aiheutua pitkäaikaisia ja merkittäviä henkisiä vammoja. Työnantajan tulee tarvittaessa huolehtia psykososiaalisen tuen järjestämisestä väkivallan kohteeksi joutuneelle (ks. kohta 3.4.4).

Henkilöstön suuri vaihtuvuus lisää rekrytointi- ja koulutuskustannuksia. Henkilöstön **osaamistason heikkeneminen** heikentää tuottavuutta ja taloudellista tulosta. **Tahattomat vahingonteot ja inhimilliset virheet** voivat aiheuttaa merkittäviä taloudellisia ja aineellisia seurauksia. Niiden syynä ovat osaamattomuuden ohella usein kiire, stressi tai työuupumus. Pienissä toimintayksiköissä henkilöriskit korostuvat: **avainosaaminen** on yhden ihmisen vastuulla tai yhdellä ihmisellä on monta vastuualuetta ilman varamiesjärjestelmää. Tämän johdosta voidaan menettää tärkeän henkilön työpanos pahimmillaan kokonaan tai henkilö saattaa toimia tarkoituksellisesti organisaation edun vastaisesti. **Tahallisia vahingontekoja** estetään parhaiten sisäisen valvonnan keinoin, henkilöstön kouluttamisella sekä lisäämällä kiinnijäämisen riskiä.

Henkilöstön päihteiden väärinkäytölle tulee olla selkeät pelisäännöt, joiden mukaan päihdehaittoja pyritään ennaltaehkäisemään ja puuttumaan ongelmiin välittömästi, kun ne on havaittu. Toimintayksiköiden tulee tarjota potilaille ja asiakkaille turvallinen, asianmukainen hoito ja hoitoympäristö sekä taata työnantajana henkilöstölleen päihteetön ja turvallinen työyhteisö. Päihdeohjelmilla edistetään työntekijöiden terveyttä ja työkykyä sekä annetaan puitteet päihdehaittojen käsittelemiseksi. Reagoimalla päihdeongelmiin määrätietoisesti ja ohjaamalla päihdeongelmainen hoitoon vähennetään terveyshaittoja, vaikutetaan palveluiden laatuun, työn tuottavuuteen, työturvallisuuteen sekä työilmapiiriin.

Sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävissä vaadittavat kelpoisuudet on määritelty lainsäädännössä. Lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä säädetyn lain (504/2002) tarkoituksena on suojella alaikäisten henkilökohtaista koskemattomuutta sekä edistää heidän turvallisuuttaan. Laissa säädetään menettelystä, jolla alaikäisten kanssa työskentelemään valittavien henkilöiden **rikostausta** selvitetään. Työnantajien tulee pyytää nähtäväkseen alaikäisten kanssa työskenteleviltä rikosrekisterilaissa (770/1993) tarkoitettu rikosrekisteriotte, kun henkilö nimitetään ensimmäistä kertaa

työ- tai virkasuhteeseen, joka yhden vuoden aikana kestää yhteensä kauemmin kuin kolme kuukautta.

Sosiaali- ja terveydenhuollossa kasvavaa huolta aiheuttavat **potilaiden ja asiakkaiden katoamiset ja karkaamiset**. Jos potilas tai asiakas poistuu luvatta hoitoyksiköstä, toimintayksikön toiminnasta tai turvallisuudesta vastaavan henkilön tulee tehdä välittömästi asian havaittuaan ilmoitus poliisille, vartiointiliikkeelle sekä potilaan omaisille. Menettelytavat potilaiden katoamistilanteiden varalta tulee olla ohjeistettu. Lähietsintä voidaan käynnistää omatoimisesti, mikäli henkilöresurssit riittävät. Katoamistilanteessa toimitaan ennalta sovittujen ja harjoiteltujen menettelytapojen mukaisesti. Tiedotusvastuu tilanteesta on pääsääntöisesti etsinnän johtajalla.

Laitoshoidossa kuolee ja vammautuu **kaatumisen** seurauksena huomattava määrä potilaita ja asiakkaita. Suuri osa tällaisten kaatumisten vaaratilanteista liittyy henkilön iästä tai sairauden vuoksi annettavasta lääkityksestä johtuvaan alentuneeseen toimintakykyyn. Keskeisiä keinoja kaatumisalttiuden ja siitä johtuvien vammojen ja kuolemantapausten vähentämiseksi ovat sisä- ja ulkotilojen esteettömyys, siisteys, järjestys, liukkaudentorjunta, käsijohteiden ym. liikkumista helpottavien rakennusosien asentaminen sekä turva- ja apuvälineiden käyttö. Kaatumisvaara tulisi jokaisen potilaan ja asiakkaan osalta arvioida aina tapauskohtaisesti.

Sosiaali- ja terveydenhuollon toimipisteissä tapahtuvasta **vartioinnista ja järjestyksen valvonnasta** säädetään järjestyslaissa (612/2003), laissa järjestyksenvalvojista (533/1999) ja laissa yksityisistä turvallisuuspalveluista (282/2002). Järjestyslain mukaisen järjestyksenvalvojan toimivaltuudet ovat vartijan oikeuksia laajemmat koskien mm. toimipisteessä olevien potilaiden, asiakkaiden ja vierailijoiden liikkumista ja tarkastamista ja tähän tarvittavaa voimakeinojen käyttöä. Paikallinen poliisiviranomainen antaa hakemuksesta luvan edellä mainitun järjestyksenvalvojan asettamiseen sosiaali- ja terveydenhuollon toimipisteisiin koulukoteja ja lastensuojelulaitoksia lukuun ottamatta.

3.1.4 Toimitilariskit

Toimitilojen turvallisuuteen voidaan vaikuttaa rakenteellisella turvallisuudella (kulkutiet, käytävät, lattiat, portaat, siisteys, järjestys, esteettömyys) sekä rikosturvallisuuden varmistamisella (lukitus, murtosuojaus, kulunvalvonta, kameravalvonta, vartiointi).

Vahinkoja voidaan välttää huolehtimalla mm. siisteydestä ja järjestyksestä, jätehuollosta ja siihen liittyvästä jätteiden käsittelystä, tulitöistä, sähkölaitteista sekä tupakointiin varatuista tiloista tai alueista. Lisäksi vierailijoiden tai asiakkaiden pääsemiseen toimitiloihin ja liikkumiseen niissä tulee kiinnittää huomiota.

Järjestys ja siisteys edistävät muun muassa työturvallisuutta, toiminnan tehokkuutta, tuotteiden ja palvelujen laatua, yrityskuvaa, tilankäytön tehokkuutta, materiaalihävikin pienenemistä, siivoamisen helpottumista sekä

työssä viihtymistä. Lisäksi hyvällä järjestyksellä voidaan vähentää kaatumis- ja liukastumistapaturmia sekä parantaa paloturvallisuutta. Hyvän järjestyksen ylläpitämistä on seurattava, siihen tulee kannustaa ja siitä tulee antaa palautetta.

Toimitilojen ja ulkotilojen esteettömyydestä tulee huolehtia kaikki käyttäjäryhmät huomioon ottaen. Ulkotilat, piha-alueet ja kulkuväylät tulee suunnitella siten, että myös henkilöt, joiden havainnointi- tai toimintakyky on alentunut tai rajoittunut, voivat liikkua esteettömästi alueella. Esteettömyydestä huolehtimiseen kuuluvat myös pysäköintilojen varaaminen ja merkitseminen liikuntaesteisille sekä ulkotilojen opasteista ja riittävän valaistuksen järjestäminen. Toimitilojen tulee olla valoisat ja viihtyisät ja suunniteltu siten, että alentuneet aistit tai huonon toimintakyvyn omaavat henkilöt kykenevät saapumaan toimitiloihin, kulkea ja toimia niissä sekä käyttää tarjolla olevia palveluja. Myös työntekijöiden työtilojen ja -välineiden esteettömyyteen tulee kiinnittää huomiota. Kiinteistöille suositellaan laadittavaksi esteettömyyssuunnitelma, joka auttaa tiedostamaan epäkohtia ja korjaamaan niitä.

Toimitilojen kunnosta ja työskentelyolosuhteista aiheutuviin riskeihin voidaan vaikuttaa esimerkiksi vähentämällä melua, parantamalla valaistusolosuhteita ja näkyvyyttä sekä eristämällä vaara-alueet suojarakentein ja näkyvin merkinnöin. Työntekijöiden työtilojen ja -välineiden ergonomiaan sekä kemiallisiin ja biologisiin altistustekijöihin tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Sisäilmasto-ongelmat aiheutuvat muun muassa lämmitysjärjestelmästä, käyttövesiputkistoista, viemäriverkostoista tai vesikaton, ulkoseinien, märkätilojen lattioiden tai maanvaraisten rakenteiden läpi vuotavasta vedestä. Vesivuodot luovat kauan jatkuessaan pohjan homekasvustolle ja aiheuttavat **sisäilmastoriskin**. Rakennuksen vaipan ja sisäpuolisten rakenteiden sekä vesijohto- ja viemäriverkoston ja piha-alueen vedenpoistojärjestelmien kuntoa ja ilmanvaihdon toimivuutta on tarkkailtava säännöllisesti ja huolehdittava muun muassa ilmanvaihtoputkien ja tuloilmasuodattimien puhtaudesta. Kiinteistön omistajalla on velvollisuus ryhtyä sisäilmasto-ongelman johdosta välittömästi tarpeellisiin toimenpiteisiin. Tarvittaessa sisäilmaongelmien ratkaisemiseksi voidaan perustaa sisäilmatyöryhmä (ks. Työterveyslaitos; www.ttl.fi >Työympäristö > Sisäilma ja sisäympäristö).

Kiinteistön korjaus- ja muita rakennustöitä ja niiden edellyttämää tarvikkeiden ym. varastointia sekä työmaaliikennettä suunniteltaessa tulee ottaa huomioon organisaation ja toimintayksikköjen toiminnan häiriöttömyyden turvaaminen sekä töiden vaikutus asiakkaiden ja potilaiden turvallisuuteen ja hyvinvointiin. Suositeltavaa on, että rakennustyö ajoitetaan toimintayksikön toiminta huomioon ottaen. Toiminnassa olevat tilat tulee suojata riittävästi rakentamisesta aiheutuvilta toimintaa vaikeuttavilta seikoilta, kuten voimakkailta ääniltä ja värinältä. Tämä edellyttää mm. pölynhallintasuunnitelman laatimista. Rakennustöiden turvallisuussuunnittelussa tulee noudat-

taa valtioneuvoston antamaa rakennustyön turvallisuutta koskevaa asetusta (205/2009).

Sosiaali- ja terveydenhuollon toimitilojen tulipalot voivat johtaa suuronnettomuuteen. **Kiinteistön paloriskejä** voidaan pienentää ylläpitämällä siisteyttä ja hyvää järjestystä sekä kouluttamalla ja ohjeistamalla henkilökuntaa toimimaan vaaratilanteissa oikein.

Rakenteellisen palontorjunnan avulla parannetaan poistumisturvallisuutta ja rajoitetaan tulipaloissa syntyvien vahinkojen suuruutta. Rakennuksen palo-osastointien, erityisesti hormien, kanavien ja johtoteiden palokatkosten vaatimuksenmukaisuudesta tulee huolehtia säännöllisesti. Palo-ovien tulee olla kiinni ja automaattipalo-ovien toimivuus on aika ajoin tarkistettava. Kaasulinjojen ja sähköistyksen johtoteiden läheisyys aiheuttaa merkittävän paloriskin.

Sähkö- ja lämmityslaitteiden sekä muiden koneiden ja laitteistojen riskit tulee kartoittaa ja arvioida. Niiden huolloista sekä käytöstä poistettujen koneiden ja laitteiden hävittämisestä tulee huolehtia. Tulipalon vaaraa aiheuttavien aineiden kuten kemikaalien ja kaasujen käsittely, säilyttäminen ja hävittäminen tulee olla ohjeistettu ja dokumentoitu.

Tulitöille tulee laatia valvontasuunnitelmat. Tulitöitä tekeviltä tulee edellyttää tulityökortit ja tulityöluvat. On huolehdittava, että tulitöiden tekemistä valvotaan.

Tuhopoltojen ehkäisemiseksi tulee kiinnittää huomiota etenkin herkästi syttyvän materiaalin säilyttämiseen sekä jäteastioiden sijaintiin ja valvontaan. Riittävällä valaistuksella sekä lukituksin ja kameravalvontajärjestelmin voidaan ehkäistä tuhopoltoja.

Kiinteään ja irtaimeen omaisuuteen kohdistuva **rikollinen toiminta, tuhotyöt ja ilkkivalta** voivat aiheuttaa huomattavia taloudellisia ja/tai henkilövahinkoja. Rikorismit vaikuttavat usein myös organisaation ja toimintayksikön julkisuuskuvaan. Rakenteellisin suojaustoimin, selkeillä ohjeilla ja henkilöstön tietoisuutta parantamalla sekä vartiointia ja sisäistä valvontaa tehostamalla voidaan vähentää rikoriskejä.

Haltuun otetun **potilaiden ja asiakkaiden omaisuuden** käsittely ja säilyttäminen tulee ohjeistaa. **Lääkkeiden** säilyttämisen ja jakelun seurantaan sekä ja lääkehävikien ehkäisyyn tulee luoda asianmukaiset valvonta- ja menettelytavat. Hävitettävien lääkkeiden ja muiden jätteiden käsittelyssä on noudatettava annettuja ohjeita.

Rikosten ennaltaehkäisyssä keskeistä on vähentää rikoksentelekomahdollisuuksia ja lisätä kiinnijäämisen riskiä. Teknisten turvallisuusratkaisujen avulla voidaan todentaa tapahtuneet teot sekä niiden tekijät. Kameravalvonnasta säädetään muun muassa laissa yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004) ja henkilötietolaissa (523/1999).

3.2 Turvallisuussuunnitelman yleistiedot

Turvallisuussuunnitelman laadinnassa tarvittavia perustietoja ovat muun muassa toimintayksikön toiminnan sisältö, palvelujen laajuus, toimintayksikön fyysinen koko ja sijainti, palveltavien henkilöiden määrä, potilaiden hoidon tarve sekä henkilökunnan ja vierailijoiden määrä.

3.2.1 Tiedot toimintayksiköstä

Turvallisuussuunnitelmassa selvitetään toimintayksikön yleistiedot:

- rakennuksen käyttötarkoitus
- alueen kaavapiirros ja toimintayksikön pohjapiirustukset
- rakennukset; pinta-alat, kerrokset ja osastot
- toiminnot eri rakennuksissa, kerroksissa ja osastoilla
- toimintayksikön käytössä olevat hälytysjärjestelmät
- väistötilat.

3.2.2 Henkilöstö, ulkopuoliset palveluntuottajat, palvelujen käyttäjät ja vierailijat

Kuvataan henkilömäärät päivä-, ilta- ja yöaikaan:

- eri rakennuksissa, kerroksissa ja osastoilla
- kuinka paljon liikuntarajoitteisia, autettavia tai itse kävelemään kykeneviä
- palvelujen käyttäjien ikärakenne.

3.2.3 Toimintaympäristö

Suunnitelmassa kuvataan ja arvioidaan piha- ja tonttialueen turvallisuuteen ja esteettömyyteen vaikuttavia keskeisiä tekijöitä:

- ympäröivät kadut ja niiden liikenne
- kulkuväylät, portaat, luiskat ja portit
- paikoitusalueet
- ulkoalueiden valaistus
- aitaukset
- lähialueilla sijaitsevat merkittävät teollisuus- ja tuotantolaitokset.

3.2.4 Yhteystahot

Suunnitelmaan kirjataan esimerkiksi seuraavien toiminnan kannalta tärkeiden paikallisten toimijoiden yhteystiedot:

- hätäkeskus, puh. 112
- pelastuslaitos
- poliisi
- terveyskeskus
- päivystävä sairaala
- kunnan/seudullinen sosiaalipäivystys
- kunnan kriisiryhmä

- sosiaalitoimen johtaja/sosiaali- ja terveysjohtaja/perusturvajohtaja tai koulutoimen johtaja/sivistysjohtaja
- organisaation/toimintayksikön johtaja/esimies
- työsuojelupäällikkö, työsuojeluvaltuutettu
- sähkö- ja vesilaitos
- yhteys poikkeusolojen johtokeskukseen erityistilanteissa
- kunnan terveydensuojeluviranomainen
- vartiointiliikkeen yhteystiedot
- kiinteistön hallinnon, hoidon ja huollon yhteystiedot
- kunnan puhelinvaihte.

3.2.5 Viestintä ja tiedottaminen

Häiriö-, poikkeus- ja kriisitilanteita varten tulee olla viestintäsuunnitelmat. Viestintä jakautuu johdon, asiantuntijoiden ja viestinnän ammattilaisten kesken. Johdolla on yleinen päätöksenteko- ja viestintävastuu ja vastuu tilannekuvan laatimisesta. Asiantuntijoilla on vastuu tietojen luotettavuudesta sekä viestintävastuu omasta asiantuntemusalastaan. Organisaation viestinnän ammattilainen tukee johtoa ja asiantuntijoita huolehtimalla media- ja kansalaisviestinnästä sekä sen koordinoinnista muiden toimijoiden kanssa.

Toimintayksikön viestintäsuunnitelmassa kuvataan, kuka vastaa viestinnästä sekä milloin, mistä ja miten viestitään.

Viestintäsuunnitelmassa käsitellään muun muassa:

- viestinnän vastuuhenkilöt
- ulkoinen ja sisäinen viestintä
- organisaatioiden välinen viestintä
- kansainvälinen viestintä.

Onnistuneella tiedottamisella on oleellinen merkitys häiriötilanteiden hallinnassa. Tiedottaminen tulee kohdistaa:

- johdolle ja henkilöstölle
- palvelujen käyttäjille ja vierailijoille
- omaisille
- tiedotusvälineille
- yhteistyötahoille
- viranomaisille
- kansainvälisille tahoille.

Viestintäsuunnitelmissa tulee kuvata toimintamallit myös viestintäjärjestelmien häiriötilanteissa.

3.2.6 Turvallisuushenkilöstö ja henkilökunnan kouluttaminen

Turvallisuussuunnitelmassa määritellään:

- turvallisuusjohdon tehtävät
- vastuuhenkilöstön tehtävät

- henkilökunnan koulutustarve
- toimintayksikön tavoitteet turvallisuusasioissa.

Tärkeää on selvittää, kuinka johdon ja turvallisuushenkilöstön sekä toimintayksikön yleinen turvallisuuskoulutus on järjestetty sekä miten toimintayksikkö ylläpitää tietoja henkilöstönsä turvallisuuskoulutuksesta ja lisäkoulutustarpeesta.

3.2.7 Suunnitelman ylläpito ja jakelu

Turvallisuussuunnitelmat on päivitettävä ja tarkastettava aina, kun siihen on perusteltua syytä, kuitenkin vähintään kerran vuodessa.

Suunnitelma tai sen yhteenveto, johon on kirjattu pelastussuunnitelmasa edellytetyt tiedot, on toimitettava viranomaisille paikallisen pelastusviranomaisen antamien ohjeiden mukaisesti. Turvallisuusohjeiden on oltava koko henkilöstön tiedossa ja käytettävissä. On kuitenkin otettava huomioon, että turvallisuussuunnitelmiin saattaa sisältyä salassa pidettäviä tietoja, joita saa luovuttaa vain henkilöille, joilla on tehtäviensä perusteella oikeus perehtyä niihin.

3.2.8 Turvallisuuskartat

Rakennusta ja tonttia kuvaavat turvallisuuskartat tulee liittää turvallisuussuunnitelman liitteeksi. On suositeltavaa, että tarvittaessa rakennuksen jokaiseen yksikköön laaditaan omat turvallisuuskartat, joista ilmenee pelastusopasteiden lisäksi mahdollisten vaarallisten aineiden sijainnit sekä kiinteistön kriittiset ja riskialttiit kohteet. Yksiköt vastaavat turvallisuuskarttojensa päivittämisestä.

Turvallisuuskartoista tulee ilmetä:

- rakennuksen palo-osastoinnit
- paloilmoitinkeskukset, ilmoitinsilmukat ja -ryhmät
- automaattisella sammutuslaitteistolla suojatut alueet
- savunpoisto
- uloskäytävät
- rappukäytävät
- alkusammutuskalusto
- sähköpääkeskus
- turvavalo- ja merkkivalokeskus
- vesi- ja kaasusulut
- vaarallisten aineiden sijaintipaikat
- muut riskialttiit kohteet.

3.3 Turvallisuusjärjestelmät

Turvallisuusjärjestelmien tehtävänä on tuottaa tietoa rakennukseen ja sen ulkoalueisiin, tiloja palveleviin järjestelmiin (vesi-, jätevesi-, viemäri-, säh-

kö-, tietotekniset järjestelmät, ilmastointi, lämmitys, sairaalakaasut), tilan käyttöön (luvaton kulku, palo- ym. kaasut) kohdistuvista uhkista tai mahdollisista normaalitilanteen poikkeamista. Turvallisuusjärjestelmien avulla ohjataan ja valvotaan henkilöliikennettä ja -turvallisuutta sekä omaisuutta. Niiden avulla saadaan apua vaaratilanteissa joko automaattihälytyksin tai manuaalisesti kutsumalla.

Turvallisuusjärjestelmät voidaan ryhmitellä käyttötarkoituksensa mukaan seuraaviin kokonaisuuksiin:

- lukitus-, kulunvalvonta- ja työajanseurantajärjestelmät
- rikosilmoitinjärjestelmät
- henkilöturvajärjestelmät
- kameravalvontajärjestelmät
- palonilmais- ja ilmoitinjärjestelmät
- sammutusjärjestelmät
- opastus- ja tiedonantojärjestelmät
- turvallisuusjärjestelmien varmennusjärjestelmät
- väestönsuojelu.

3.3.1 Lukitus- ja kulunvalvontajärjestelmät

Kiinteistön valvontaa helpottaa, että tilat pidetään tarpeen mukaan lukituina ja avainturvallisuudesta huolehditaan. Teknisen kulunvalvonnan tavoitteena on valvottu ja ohjattu oman ja ulkopuolisen henkilöstön kulku tiloihin ja tiloissa. Kulunvalvonnalla ohjataan henkilöitä käyttämään tiettyjä kulkureittejä ja tehdään mahdolliseksi pääsy niihin tiloihin, joihin heidän on työtehtäviensä takia välttämätöntä päästä. Kulunvalvontajärjestelmältä edellytetään ainakin, että ovet toimivat lukijoilla sisäänpäin tultaessa ja että kulku- ja hälytystapahtumat tallennetaan. Kulunvalvontajärjestelmä ei saa estää rakennuksesta ulospääsyä hätätilanteessa, esimerkiksi tulipalossa.

Kulunvalvontajärjestelmällä saavutettavia etuja:

- avaimen tai kulkukortin häviämisestä aiheutuva riski pienenee, jos häviämisestä tehdään ilmoitus välittömästi ja hävinnyt avain mitätöidään
- kulkuoikeuksia on helppo määritellä ja muuttaa sekä säädellä niiden voimassaoloaika
- ovien auki- ja kiinniolo voidaan ajastaa
- ovien avaaminen ja lukitseminen voidaan hoitaa keskitetysti
- ovien lukitusta ja kiinnioloa voidaan valvoa keskitetysti
- kulkutapahtumat voidaan rekisteröidä ja tallentaa
- kulunvalvontajärjestelmään voidaan liittää työajanseurantajärjestelmä.

Kulunvalvontajärjestelmä ei korvaa rikosilmoitinjärjestelmää.

3.3.2 Rikosilmoitinjärjestelmät

Rikosilmoitinjärjestelmän tavoitteena on pienentää kohteen riskiä joutua ilkeällä tai rikollisen toiminnan kohteeksi. Järjestelmällä lisätään kohteeseen tunkeutuvien kiinnijäämisriskiä ja ehkäistään lisävahinkojen syntyminen. Järjestelmään kuuluvilla ilmaisimilla voidaan suorittaa:

- kehävalvontaa eli tietyille rajatulle alueelle kohdistuvaa valvontaa (pihapiiri, aidattu alue)
- kuorivalvontaa eli rakennuksen ulkopintojen valvontaa
- tilavalvontaa tilassa tapahtuvan liikkeen havaitsemiseksi
- kohdevalvontaa yksittäisen esineen valvomiseksi.

Toimintayksikön on nimettävä rikosilmoitinlaitteiston hoitajaksi laitteistoon perehtynyt henkilö ja hänelle varahenkilö(t).

3.3.3 Henkilöturvajärjestelmät

Henkilöturvajärjestelmien avulla tehdään ilmoitus uhka- tai vaaratilanteesta sellaiseen valvontakeskukseen, jossa on ympärivuorokautinen ja -vuotinen valvonta, ja josta pystytään antamaan välitöntä apua tai hälyttämään kyseiseen kohteeseen tai asianomaisen ilmoituksen tehneen henkilön luokse tilanteen mukaista apua.

Henkilöturvajärjestelmänä voi olla turvapuhelin, joka on kytkettynä suoralla linjalla hälytyksen vastaanottavaan pisteeseen, tai se voi olla jokin muu sähköinen poikkeavaan ilmiöön passiivisesti tai aktiivisesti reagoiva laite.

Turvahälytysjärjestelmät voidaan integroida johonkin muuhun tekniseen järjestelmään, joita ovat esimerkiksi pikapuhelin ja hoitajakutsu.

Toimiva turvapuhelinjärjestelmä koostuu:

- turvapuhelimesta ja/tai matkapuhelimesta, jossa on internet-yhteys, kamera sekä GPS-paikannin
- hälytyksen vastaanottajasta
- käynnin suorittajasta
- järjestelmän ylläpidosta sekä lisälaitteista.

Passiivi- tai aktiiviturvahälytysjärjestelmä koostuu yleensä seuraavista osista:

- hälyttimestä (painike-, ovi-, dementia-, vuode-, lattia-, asento-, lääkeannostelija-, lämpö-, savu-, ääni-, epilepsia-, aikahälytin)
- keskusyksiköstä ja käyttölaitteista
- hälytyksensiirtolaitteista
- hälytyksen vastaanottokeskuksesta
- kuittaus- ja vaiennuspainikkeista.

3.3.4 Kameravalvontajärjestelmät

Kameravalvontajärjestelmä on tarpeen muun muassa silloin, kun:

- valvottava alue on laaja, eikä sen henkilövartiointi ole tarkoituksen mukaista

- kulku alueelle tapahtuu useamman reitin kautta
- valvottava alue vaatii korkean turvallisuustason
- kohteeseen on tehty murtoja ja ilkivallan tai väkivallan uhka kohteessa on merkittävä.

Toisinaan pelkällä järjestelmän olemassaololla on rikoksia ehkäisevä vaikutus.

Kameravalvonnalla valvojan tarkkailukapasiteetti moninkertaistuu. Kameravalvonnalle soveltuvia käyttökohteita ovat:

- aitalinjat, piha-alueet, portit ja sisääntuloväylät
- rakennuksen ulkokuori ja erikoistilat.

Kameravalvontaa säätelee laki yksityisyyden suojasta työelämässä. Talenteita saavat laissa säädetyn perusteiden mukaan poliisiviranomainen tai työtehtäviinsä liittyen järjestelmän käytöstä vastaava toimintayksikön henkilöstö. Kameravalvonnasta kertova tarra tulee kiinnittää näkyvälle paikalle sisäänkäynnin yhteyteen.

3.3.5 Palonilmais- ja ilmoitinjärjestelmät

Palonilmaisilaitteet on sijoitettava siten, että palon alkaminen havaitaan nopeasti. Ilmoitinjärjestelmän antama hälytys ohjataan pelastuslaitokselle sekä rakennuksen valvonnasta ja turvallisuudesta vastaavalle taholle. Järjestelmän on käynnistettävä myös niin kuuluvat ja näkyvät hälytykset, että hälytyksen ääni on tilan käyttötarkoitus ja yleinen melutaso huomioon ottaen paikalla olevien kuultavissa ja/tai järjestelmään liittyvä valomerkki voidaan havaita kaikissa valaistusolosuhteissa. Kuulovammaisille tarkoitettujen järjestelmien on annettava lisäksi muu soveltuva hälytys suoraan paikalla olevalle henkilölle (esim. värinähälytin ja tekstiviesti).

Automaattinen paloilmoitinjärjestelmä ilmaisee ja paikallistaa alkavan palon, tekee siitä kohteeseen hälytyksen ja antaa ilmoituksen hätäkeskukseen. Järjestelmä antaa ilmoituksen myös sen toimintavarmuutta vaarantavista vioista. Paloilmoitinjärjestelmälle tulee nimetä vastuuhenkilö ja hänelle varahenkilöt.

Palovaroitin on palon alkuvaiheen havaitsemiseen tarkoitettu ilmaisin, joka varoittaa äänimerkillä paikalla olevia alkavasta palosta. Pelastuslaki velvoittaa huoneiston haltijan sekä hoitolaitoksissa ja palvelu- ja tukiasumisessa toiminnanharjoittajan huolehtimaan, että tiloissa on riittävä määrä palovaroittimia tai muita laitteita, jotka mahdollisimman aikaisin havaitsevat alkavan tulipalon ja varoittavat paikalla olevia. Palovaroittimista on säädetty mm. sisäasiainministeriön asetuksessa palovaroittimien sijoituksesta ja kunnossapidosta (239/2009) ja ympäristöministeriön rakentamismääräyksessä E1, asetus rakennusten paloturvallisuudesta (6.4.2011).

3.3.6 Sammutusjärjestelmät

Alkusammutuskalustolla tarkoitetaan yhden henkilön käyttöön tarkoitettuja sammutusvälineitä, jotka soveltuvat erityisesti pienehköjen palojen sammuttamiseen. Alkusammutuskalustoa on oltava sitä enemmän, mitä paloherkemmästä kohteesta on kysymys. Sammutusvälineen noutomatka ei yleensä saisi olla 20 metriä pidempi. Sammutusvälineiden sijaintipaikat tulee merkitä näkyvästi ja huolehtia, etteivät niitä koskevat opasteet jää esimerkiksi avointen ovien taakse piiloon.

Alkusammutuskalustoa ovat:

- pikapaloposti ja sisäpaloposti
- sankoruisku
- sammutuspeite
- käsiammuttimet.

Automaattisen sammutusjärjestelmän tarkoituksena on sammuttaa suojatussa tilassa alkanut palo tai rajoittaa sitä sekä antaa hälytys tarpeellisen avun saamiseksi. Sammutuslaitteistolla varustetussa kohteessa tulee olla kunnossapito-ohjelma säännöllistä huoltoa ja kunnossapitoa vaativia laitteiston osia varten. Laitteistolle on nimettävä kunnossapitotoista huolehtiva laitteiston hoitaja sekä hänelle tarvittavat varahenkilöt. Automaattinen sammutusjärjestelmä ei saa olla riippuvainen sähköpääkeskuksen toimivuudesta.

Savunpoistojärjestelmällä helpotetaan kuumien, myrkyllisten ja syövyttävien kaasujen sisältävän palosavun poistamista. Tällä edistetään lämpötilan alenemista ja helpottaa pelastustöitä. Myös kohteen likaantuminen ja korroosioauriot vähenevät.

Palosavun ja palokaasujen haitat:

- edistävät palon leviämistä (yleissyttyminen)
- palokaasut vaikeuttavat työskentelyä ja ovat myrkyllisiä ja polttavia
- heikentävät näkyvyyttä ja aiheuttavat eksymisvaaran
- vaikeuttavat pelastettavien löytymistä
- vahingoittavat omaisuutta ja aiheuttavat jälkivahinkoja.

Savunpoisto tapahtuu ns. luonnollisen taikka koneellisen tuuletuksen keinoin. Savunpoistojärjestelmän toimivuutta tulisi kokeilla määräjain.

3.3.7 Opastus- ja tiedonantojärjestelmät

Turvavalaistus valaisee häiriötilanteessa huoneistoa tai sen osaa riittävän henkilöturvallisuuden säilyttämiseksi. Turvavalaistusta käytetään tarvittaessa merkkivalaistuksen lisäksi. Turvavalaistus voi olla myös normaalivalaistuksen osa, joka on kytketty laitoksen varavoimajärjestelmään. Turvavalaistuksen on myös toimittava vähintään puoli tuntia sähkökatkoksen aikana tavallisen valaistuksen sammumisen jälkeen.

Merkkivalaistuksella osoitetaan poistumistiet. Merkkivalaistuksen tulee olla jatkuvasti toiminnassa muun valaistuksen kanssa yhtä aikaa ja siitä

riippumatta ja sähkökatkoksen aikana vielä vähintään puoli tuntia tavallisen valaistuksen sammumisen jälkeen.

Opasteet, jotka varoittavat, kieltävät ja ohjaavat toimintaa kohteessa, ovat merkittävä osa kiinteistön turvallisuutta. Opasteilla merkitään mm. poistumis- ja pelastustiet, väestönsuojat, palopostien ja sammuttimien paikat. Opasteilla merkitään myös esimerkiksi pelastuslaitoksen toimintaa nopeuttavia kohteita, kuten sähkön, veden ja ilmanvaihdon sulut. Tärkeää on opasteiden riittävän suuri koko ja näkyvä sijainti.

Tiedonantojärjestelmät. Turvallisuusjärjestelmät sinällään eivät yksin riitä takaamaan tilanteen mukaista reagoitua ja toimintaa erilaisissa häiriötilanteissa. Tilannekuvan välittämistä ja tilanteen johtamista varten on syytä rakentaa erilaisia tiedonantojärjestelmiä, joiden avulla voidaan välittää valitulle kohdejoukolle tietoa tapahtuneesta joko tekstiviestein tai ryhmäpuheluiden avulla (vrt. VIRVE-järjestelmä), sisäisen tietoverkon kautta työasemille tai kovaäänislaitteiden kautta paikalla oleville.

3.3.8 Turvallisuusjärjestelmien varmennusjärjestelmät

Turvallisuusjärjestelmien toiminnan turvaaminen häiriötilanteissa edellyttää sähkönsyötön varmistamista varavoiman avulla. Suurissa kohteissa varavoimakoneiden tulee täyttää kaikkien kriittisten toimintojen tehontarve. Pienissä kohteissa varavoima voidaan turvata polttomoottoriagregateilla. Toiminnan kannalta välttämättömien koneiden ja laitteiden toiminta varmennetaan lisäksi akuin. Tietojärjestelmien toimintaa varmentamaan voidaan käyttää myös ups-laitteita, joiden kapasiteetti on mitoitettava varmentettavien järjestelmien tarpeen mukaan.

Turvallisuusjärjestelmien toiminta suositellaan testattavaksi usean keran vuodessa. Erityisesti tulee varmistaa, että varavoimaa tuottavat koneet, laitteet ja järjestelmät käynnistyvät ja toimivat moitteettomasti myös usean peräkkäisen sähkökatkoksen jälkeen. Turvallisuusjärjestelmien tarkastuksista tulee tiedottaa organisaatiossa ja toimintayksikössä riittävän ajoissa ennen tarkastustoimenpidettä.

Sähkösaannin häiriöihin varauduttaessa tulisi ottaa huomioon mm. seuraavaa:

- häiriötilanteiden johtovastuuta koskevat ja muut häiriötilanteissa tarvittavat keskeiset tiedot säilytetään kirjallisessa muodossa
- päivystyksen ja avainhenkilöiden, henkilökunnan sekä keskeisten ulkopuolisten päivystysten puhelinnumerot säilytetään kirjallisessa muodossa ja niiden ajantasaisuus varmistetaan säännöllisesti
- potilaiden hoidon kannalta oleelliset tiedot ovat saatavilla myös sähkökatkoksen aikana
- puhelinyhteyksien toimivuus turvataan esim. Virve-verkkoa hyödyntämällä
- varmistetaan puhelinvaihteen häiriötön toiminta
- varavoimaverkkoon kytketyt pistokkeet on merkitty selkeällä tavalla

- kuulutusjärjestelmän toimivuus tarkistetaan
- poistumistievalojen toimivuus tarkistetaan
- käytössä on riittävä määrä akku- ja/tai patterikäyttöisiä valaisimia ja radioita.

3.3.9 Väestönsuojat ja varautuminen

Normaaliolojen häiriötilanteita varten tulee kiinteistöstä, tiloja käyttävien henkilöiden määrästä sekä tiloissa harjoitettavasta toiminasta tehtyjen riskinarvioiden perusteella rakentaa ja varustaa säädösten mukainen väestönsuoja.

Toimintayksikön omaehtoiseen väestönsuojeluun kuuluvat henkilöstön kouluttaminen ensiavun antamiseen sekä riskinarviointiin perustuva ensiapumateriaalin hankinta ensivastetoimintaa varten.

Ensiapumateriaalia ovat esimerkiksi:

- ensiaputarvikkeet
- ensiapukaapit
- ensiapupakkaukset
- paarit
- hätäsuihkut
- pelastusvälineet
- henkilökohtaiset suojavarusteet
- valvonta- ja viestivälineet
- materiaali opiskelua ja valistusta varten
- jälkivahinkojen torjuntakalusto.

Organisaation varautumissuunnitelmassa tulee selvittää lisäksi:

- miten henkilö-, ajoneuvo- ja tilavaraukset pidetään ajan tasalla normaaliolojen häiriötilanteita ja poikkeusolojen toimintaa varten
- millaiset ovat poikkeusolojen viestiyhteydet: henkilöhaku, GSM-puhelin, puhelin, keskusradio, viranomaisradioverkko (VIRVE)
- miten poikkeusoloihin varattujen johtamis-, valvonta- ja hälytysjärjestelmien sekä tietoliikenneyhteyksien ylläpito on järjestetty.

3.4 Toimintasuunnitelmat häiriötilanteita varten

Turvallisuussuunnitelmassa ja muissa toimintaohjeissa käydään läpi toimintamallit merkittävien toimitilaturvallisuus-, henkilö- ja toimintariskien toteutumisen varalta. Lisäksi tulee varmistaa, että oman henkilökunnan lisäksi kaikki toimitiloissa satunnaisesti tai määräaikaaisesti työskentelevät, kuten alihankkijat ja sijaiset sekä vuokratyövoima, ovat sitoutuneet sovittujen toimintamallien noudattamiseen.

3.4.1 Häiriötilanteiden ohjeistus

Henkilökunnan tulee tietää toimintamallit riskien ja häiriötilanteiden varalta. Yleisten toimintamallien lisäksi on suositeltavaa laatia toimijakohtaiset toimintakortit tai tarkistuslistat, jotka tukevat henkilöitä tehtävässään. Toimintakortissa on kerrottu keskeisten tehtävien ja oman roolin lisäksi lähin ylempänä oleva johtaja, lähimmät alijohtajat sekä samalla tasolla toimivat muista sektoreista vastaavat tilannejohtajat.

Kiinteistö- ja paloriskien hallinnan kannalta on tärkeää ohjeistaa henkilökuntaa miten toimitaan, kun kyseessä on tulipalo:

- omalla työpaikalla
- viereisellä työpaikalla
- viereisessä rakennuksessa
- lähialueella.

Henkilökunnan tulee tietää, mitä tehdään tapaturmatilanteessa, kun:

- on itse joutunut tapaturman kohteeksi
- joku muu on joutunut tapaturman kohteeksi
- kun tapaturma sattuu työpaikalla, työmatkalla kotimaassa tai ulkomailla.

Miten toimitaan erilaisissa uhkatilanteissa kun:

- on itse kohteena
- joku muu/useat henkilöt ovat kohteena.

Miten toimitaan rikostilanteissa (esimerkiksi varkaus-, ilkivalta-, näpistys-, murto- ja tuhotyötilanteissa) tai kun kyseessä on syytä epäillä rikosta tai väärinkäytöstä, kun:

- on itse kohteena
- joku muu/useat henkilöt ovat kohteena
- kun uhka kohdistuu irtaimeen tai kiinteään omaisuuteen
- kyseessä on potilastietojen luvaton katselu tai muu tietopääoman väärinkäyttö.

Miten toimitaan, kun kyseessä on:

- tietojärjestelmään kohdistuva häiriö tai toimintakatkos
- lääkintälaitteen häiriö tai toimintakatkos,
- laiterikko tai jokin muu merkittävä irtaimeen omaisuuteen kohdistunut vahinko
- merkittävä kiinteistövahinko, esimerkiksi sähkökatko tai vesivuoto
- kaasu-, myrky- tai kemikaalivaara
- radioaktiivinen laskeuma.

Työpaikalla tulee olla toimintaohjeet henkilön rikostaustan selvittämisestä, uusien työntekijöiden perehdyttämisestä turvallisuusasioihin sekä

menettelytapaohjeet työsuhteen päättymisen varalta. Lisäksi tulee varmistaa, että organisaatiossa ja toimintayksiköissä on tarvittavat työsuojeluun liittyvät ohjeet, esimerkiksi toimintaohjeet työpaikkahäirinnän varalta sekä päihdeongelmaisten hoitoon ohjaamiseksi.

3.4.2 Harjoitukset

Henkilökunnan tulisi tunnistaa häiriötilanteet ja niistä johtuvat toimintamallit. Organisaatiossa ja toimintayksiköissä tulee järjestää riskinarviointiin perustuvien tilanteiden edellyttämiä harjoituksia säännöllisesti.

Harjoituksia suositellaan järjestettäväksi myös yhteistyössä poliisin ja pelastuslaitoksen kanssa. Harjoituksista tiedotetaan henkilökunnalle, potilaille ja asiakkaille ennen harjoitustapahtumaa.

3.4.3 Evakuointi

Toimintayksikön evakuoinnin käytännön järjestelyt ja toteuttaminen tulee selvittää normaaliolojen häiriötilanteissa (esimerkiksi tulipalo) ja poikkeusoloissa:

- milloin on tarpeen poistua toimitiloista
- miten poistutaan ja minne sijoitutaan (väistötilat)
- evakuoinnin edellyttämät erityisjärjestelyt (esim. kuljetukset, liikuntarajoitteisten siirrot, mukaan otettavat kalusteet, varusteet ja laitteet sekä henkilökunnalta edellytettävät toimenpiteet)
- evakuointi eri vuorokauden- ja vuodenaikoina.

Evakuoinnin järjestelyissä tulee ottaa huomioon lyhytaikaiset siirtymiset toimitilan ulkopuolelle tai toimintayksikön toiminnan pidempiaikainen siirtyminen toisiin toimitiloihin tai toiselle paikkakunnalle.

3.4.4 Jälkihoito

Onnettomuus-, uhka- ja väkivaltatilanteen tai muun äkillisen, järkyttävän tapahtuman varalta on varauduttava psykososiaalisen tuen järjestämiseen mahdollisimman nopeasti. Ensimmäiset tunnit ja vuorokaudet ovat toipumisen kannalta ratkaisevan tärkeitä. On huomattava, että henkilö ei aina itse pysty arvioimaan avun tarvettaan.

Tärkeätä on sopia menettelytavoista traumaattisen kriisin kokeneen henkilön kohtaamiseksi ja tukemiseksi toimintayksikön jokapäiväisessä työssä. Traumaattisen tilanteen kohdannut henkilö saattaa oireilla vielä vuosienkin kuluttua, vaikka olisi saanut akuuttia kriisiapua välittömästi tapahtuman jälkeen. Varsinkin terveydenhuollon toimintayksiköiden ensiapu-, päivystys- ja valvontayksiköissä sekä leikkaus- ja synnytysosastoissa työskentelevien henkilöiden psyykkisen ensiavun ja muun tuen järjestämiseen tulisi kiinnittää huomiota.

Kunta antaa ohjeita kriisitilanteessa toimimiseksi. Psykososiaalisia palveluja tuottavat kunnallinen perusterveydenhuolto, mielenterveystoimistot ja -keskukset, sairaalat, sosiaalitoimi sekä useat ns. kolmannen sektorin toimijat.

Toimintayksiköllä tulee olla aina mahdollisuus tukeutua kriisinhallintaan perehtyneen kriisiryhmän apuun. On suositeltavaa, että organisaatioilla ja toimintayksiköillä on käytössään tyypillisimmät häiriötilanteet käsittävä kriisisuunnitelma.

3.4.5 Jälkiarviointi

Turvallisuustason ylläpitäminen ja kehittäminen edellyttävät tapahtuneiden häiriötilanteiden huolellista jälkiarviointia. Jälkiarviointi on tehtävä kirjallisesti kaikista harjoituksista sekä tavanomaista vakavammista häiriötilanteista. Häiriötilanteen jälkiarvioinnissa otetaan huomioon muun muassa:

- häiriötilanteen aiheuttajat ja syyt
- tapahtuman kulun kuvaus
- tilanteen hallinta
- tilanteen vakavuus
- tilanteen vaikutus paikalla olleille ja niille, joita se on välillisesti koskenut
- kehittämistoimenpiteet
- uusien uhkakuvien merkitys
- tiedottaminen tehdyistä muutoksista.

3.4.6 Vaaratilanteista ilmoittaminen

Ammattimaisen käyttäjän on tehtävä terveydenhuollon laitteen ja tarvikkeen aiheuttamasta vaaratilanteesta ilmoitus Valviralle. Ilmoitus tehdään vakavasta vaaratilanteesta 10 vuorokauden kuluessa ja ns. läheltä piti -tapauksesta 30 vuorokauden kuluessa. Ilmoituksen tekemättä jättäminen on säädetty rangaistavaksi laissa terveydenhuollon laitteista ja tarvikkeista (629/2010).

Sosiaali- ja terveydenhuollon muu vaaratilanteiden valvonta kuuluu kunnan, aluehallintoviraston ja Tukesin viranomaisille.

Henkilöstön tapaturmia koskevat ilmoitukset tehdään tapaturmavakuutuslain (608/1948) mukaisesti.

Onnettomuuskirjanpitoon kirjatut henkilö- ja terveydentilatiedot muodostavat henkilörekisterin, jonka säilyttämisessä ja hävittämisessä tulee ottaa huomioon henkilötietolain (523/1999) vaatimukset.

LIITE I

TOIMINTAOHJEKORTTI JOHDON OSUUDESTA RISKIENHALLINNASSA JA TURVALLISUUS- SUUNNITTELUSSA

<p>+ Poliitiikka-asiakirjojen valmistelu ja hyväksyminen</p> <p>+ Tavoitteiden, talouden, lainsäädännön sekä muiden säädösten seuranta</p> <p>+ Valvontajärjestelmien luominen</p>	<ul style="list-style-type: none"> - riskienhallintapolitiikka (kattavuus, organisaatio, vastuut ja päivitykset) - päätökset vakuutuslinjauksista (mitä riskejä vakuutetaan, mitä pidetään omalla vastuulla) - valmiuspolitiikka ja varautumisen periaatteet (yksikkö- ja toimintokohtaiset varautumis- ja valmiussuunnitelmat, keskeiset tehtävät ja vastuunjako) - strateginen riskienhallinta (keskeiset riskit ja riskienhallintakeinot on määritelty ja kuvattu osana talouden ja toiminnan suunnittelua ja seurantaa) - turvallisuuden tilaa koskevien raporttien läpikäyminen sekä tarvittavista toimenpiteistä päättäminen- lakien ja vaatimusten noudattamisen varmistaminen määrittelemällä sisäisen valvonnan toteuttamisen malli ja antamalla sisäistä valvontaa koskevat ohjeet - auditoinneista päättäminen - sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan tilan jatkuva arviointi - talouden ja toiminnan raportointiin liittyvät selonteot
<p>+ Riskienhallinta- ja turvallisuus-organisaation luominen ja ylläpito</p>	<ul style="list-style-type: none"> - vastuuhenkilöt määritelty strategisella ja operatiivisella tasolla - vastuuhenkilöillä riittävä osaaminen, toimivaltuudet ja resurssit
<p>+ Turvallisuussuunnitelmien laatiminen ja poistumisturvallisuusselvitykset</p>	<ul style="list-style-type: none"> - laadintavastuiden määrittäminen- vastuu päivityksistä (lakisäädökset, toiminnan muutokset) - turvallisuusjärjestelmistä ja investoinneista päättäminen
<p>+ Poikkeamatilanteiden havainnointijärjestelmien luominen ja ylläpito</p>	<ul style="list-style-type: none"> - vastuu riittävien kirjaus- ja arviointijärjestelmien käytöstä (tilanteiden havainnointia ja käsittelyä varten)
<p>+ Tilastointi ja raportointi</p> <p>+ Viestintäjärjestelmät</p>	<ul style="list-style-type: none"> - tilastoinnin ja raportoinnin ohjeistaminen - seurattavista mittareista päättäminen- viestintämenettelyjen ohjeistaminen - vastuu kriisiviestinnästä (viestintämallit ja vastuut häiriö- ja uhkatilanteissa, poikkeusoloissa) - kriisiviestinnän harjoittelu
<p>+ Koulutusohjelma</p>	<ul style="list-style-type: none"> - vastuu henkilökunnan osaamisesta ja kouluttamisesta <ul style="list-style-type: none"> • sisäiset koulutukset • ohjeet • sitoumukset • perehdyttäminen • ulkopuolelta ostettava koulutus • koulutuksen seuranta

LIITE 2

RISKIENHALLINTAAN JA TURVALLISUUS- SUUNNITTELUUN LIITTYVÄÄ LAINSÄÄDÄNTÖÄ

Arkistolain (831/1994) tarkoituksena on muun muassa varmistaa tietoaineiston käytettävyys, säilyminen, tarpeettoman aineiston hävittäminen.

Hallintolain (434/2003) tarkoituksena on toteuttaa ja edistää hyvää hallintotapaa ja oikeusturvaa hallintoasioissa. Lain tarkoitus on myös edistää hallinnon palvelujen laatua ja tuloksellisuutta.

Henkilötietolaissa (523/1999) velvoitetaan muun muassa huolellisuuteen ja käyttötarkoitussidonnaisuuteen henkilötietojen käsittelyssä.

Laki huoltovarmuuden turvaamisesta (1390/1992) tarkoituksena on vakaviin häiriöiden ja poikkeusolojen varalta turvata väestön toimeentulon, maan talouselämän ja maanpuolustuksen kannalta välttämättömät taloudelliset toiminnot ja niihin liittyvät tekniset järjestelmät eli huoltovarmuus. Tällä lailla on perustettu Huoltovarmuuskeskus, asetettu yleiset tavoitteet ja säädetty toiminnan rahoittamisesta.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) määrittelee potilaan aseman ja oikeudet. Laki koskee julkisia ja yksityisiä terveydenhuollon toimintayksiköitä sekä sosiaalihuollon laitoksissa annettavia terveydenhuollon palveluja.

Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) määritellään sosiaalihuollon asiakkaan asema ja oikeudet. Laki koskee sekä julkista että yksityistä sosiaalihuoltoa.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (159/2007) edistää sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen tietoturvalista sähköistä käsittelyä. Lailla toteutetaan yhtenäinen sähköinen potilastietojen käsittely- ja arkistointijärjestelmä palvelujen tuottamiseksi potilasturvallisesti ja tehokkaasti sekä potilaan tiedonsaantimahdollisuuksien edistämiseksi.

Laki työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta (44/2006, 26 §) edellyttää työnantajan ja työntekijöiden ylläpitävän ja parantavan työturvallisuutta toimintayksikössä. Työturvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä ja tehtyjen toimenpiteiden vaikutuksia on seurattava.

Laki terveydenhuollon laitteista ja tarvikkeista (629/2010) edellyttää muun muassa laitteiden huoltamista ja tarkastamista säännöllisesti sekä vaaratilanteiden ilmoittamista valvontaviranomaiselle (Valvira).

Lain turvallisuusselvityksistä (177/2002) mukaan työnantaja voi pyytää turvallisuusselvityksen viran tai toimen haltijasta tai hakijasta saatuaan työntekijän tai -hakijan suostumuksen.

Laki yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004) määrittelee työntekijää koskevien henkilötietojen käsittelystä, työntekijälle tehtävistä testeistä ja tarkastuksista sekä muun muassa teknisestä valvonnasta työpaikalla.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) velvoittaa hyvään tiedonhallintatapaan ja asettaa salassapitovelvoitteita.

Laissa sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa (13/2003) säädetään muun muassa velvoitteita sähköisten asiointipalvelujen järjestämiselle.

Lääkkeiden velvoitevarastoinnista annetulla lailla (979/2008) on annettu materiaalsen valmiuden turvaamiseksi säännöksiä elintärkeiden lääkkeiden riittävydestä. Lääkkeiden velvoitevarastoinnin tarkoituksena on turvata lääkkeiden saatavuus ja käyttömahdollisuudet tilanteissa, joissa lääkkeiden tavanomainen saatavuus on vaikeutunut tai estynyt. Myös terveydenhuollon tarvikkeiden ja laitteiden osalta on annettu varastointivelvoitteita sairaaloille ja terveyskeskuksille.

Pelastuslain (379/2011) mukaan rakennuksen omistaja ja haltija sekä toiminnanharjoittaja ovat velvollisia varautumaan asianomaisessa kohteessa olevien henkilöiden ja omaisuuden sekä ympäristön suojaamiseen vaaratilanteissa sekä sellaisiin pelastustoimenpiteisiin, joihin he omatoimisesti kykenevät. Laki ja asetus pelastustoimesta (407/2011) velvoittavat laatimaan kirjallisen pelastussuunnitelman vaaratilanteiden varalta. Sairaaloissa, vanhainkodeissa ja muussa laitoshuollossa (hoitolaitokset) sekä asumisyksikön muotoon järjestetyissä palvelu- ja tukiasunnoissa ja muissa näihin verrattavissa asuinrakennuksissa ja tiloissa, joissa asuvien toimintakyky on tavanomaista huonompi (palvelu- ja tukiasuminen), toiminnanharjoittajan on etukäteen laadittava poistumisturvallisuus selvitys.

Rikoslaisissa (39/1889) säädetään rikoksen tunnusmerkit täyttävistä teoista. Lain 21 luvun 16 §:ssä säädetään mm. syyteoikeudesta (441/2011).

Valtion talousarviolaisissa (1096/2009) ja asetuksessa velvoitetaan virastot ja laitokset järjestämään toiminnan kustannusten, toiminnallisen tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden seuraamista sekä muita ohjauksen, johtamisen ja tilivelvollisuuden toteuttamisen tarpeita varten sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan menettelyt sekä seurantajärjestelmät.

Terveydensuojelulain (763/1994) mukaan kunnan tehtävänä on alueellaan edistää ja valvoa terveydensuojelua siten, että asukkaille turvataan terveellinen elinympäristö. Lain nojalla terveydensuojeluviranomaisen on huolehdittava varautumisesta onnettomuuksien tai vastaavien tilanteiden (erityistilanteet) aiheuttamien terveyshaittojen ehkäisemiseksi, selvittämiseksi ja poistamiseksi.

Työturvallisuuslain (738/2002) mukaan työnantaja on vastuussa työntekijöidensä turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Työnantajan on huolehdittava työn terveys- ja turvallisuusvaarojen arvioinnista, ehkäisystä ja turvallisuuden kehittämistä työpaikalla.

Työterveyshuoltolain (1383/2001) mukaan työnantajan järjestettäväksi säädettyyn työterveyshuoltoon kuuluu työn ja työolosuhteiden terveellisyyden ja turvallisuuden selvittäminen ja arviointi toistuvien työpaikkakäynnin sekä muita työterveyshuollon menetelmiä käyttäen. Tällöin on otettava huomioon muun muassa tapaturma- ja väkivaltavaara.

Terveydenhuoltolain (1326/2010) mukaan kunnan, yhteistoiminta-alueen tai kuntayhtymän tulee laatia suunnitelma laadunhallinnasta ja potilasturvallisuuden täytäntöönpanosta ja huolehtia siitä, että kansanterveystyön ja erikoissairaanhoidon henkilöstö osallistuu riittävästi heille järjestettyyn täydennyskoulutukseen. Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voidaan antaa tarvittaessa tarkemmat säännökset täydennyskoulutuksen sisällöstä, laadusta, määrästä, järjestämisestä, seurannasta ja arvioinnista.

Valmiuslaissa (1080/1991) on säädetty terveydenhuollon varautumisesta poikkeusoloihin. Tavoitteena on turvata väestölle kaikissa olosuhteissa terveyden ja toimintakyvyn kannalta keskeiset palvelut, terveellinen elinympäristö sekä toimeentulo. Palveluiden ja toimeentulon taso sopeutetaan vallitsevaan turvallisuustilanteeseen ja käytettävissä oleviin voimavaroihin. Valmiuslaki velvoittaa viranomaisia valmiussuunnitelmin ja poikkeusoloissa tapahtuvan toiminnan etukäteisvalmisteluun sekä muin toimenpitein varmistamaan tehtäviensä mahdollisimman häiriötön hoitaminen. Vakavia kriisejä varten on **puolustustilalaki (1083/1991)**, jonka perusteella maa tai sen osa voidaan julistaa puolustustilaan. Sen aikana sotilasviranomaiset voivat antaa määräyksiä sotilaallisen maanpuolustuksen toimintaedellytysten turvaamisesta.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (Valtioneuvoston periaatepäätös 16.12.2010) on Valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaisesti yhtenäistetty ministeriöiden varautumista ja kuvattu ne yhteiskunnan elintärkeät toiminnot, jotka tulee turvata kaikissa tilanteissa.

Suomen rakentamismääräyskokoelma (RakMk) on asetuskokoelma, joka sisältää täydentäviä määräyksiä ja ohjeita **maankäyttö- ja rakennuslakiin (132/1999)** sekä ko. asetukseen (895/1999). Määräykset ovat asetuksia ja uudisrakentamisessa kaikkia osapuolia sitovia ja niihin liittyvät ohjeet esimerkkejä määräykset täyttävistä ratkaisuista. Korjausrakentamisessa määräykset ovat sitovia soveltuvin osin, riippuen rakennustyön laajuudesta ja rakennuksen käyttötarkoituksesta.

Terveydenhuoltoa koskevat sairaanhoitopiirien ja puolustusvoimien väliset alueelliset yhteistyösopimukset sisältävät suunnitelmat resurssien yhteiskäytöstä normaaliolojen häiriötilanteissa sekä poikkeusoloissa.

Muuta turvallisuuteen liittyvää lainsäädäntöä ja ohjeistusta

Asetus patjojen paloturvallisuusvaatimuksista (57/1991)

Asetus pehmustettujen istuinhuonekalujen paloturvallisuusvaatimuksista (743/1990)

Asetus viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja hyvästä tiedonhallintatavasta (1030/1999)

Erikoissairaanhoidolaki (1062/1989)

Järjestyslaki (612/2003)

Jätelaki (1072/1993)

Kansanterveyslaki (66/1972)

Laki järjestyksenvalvojista (533/1999)

Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504/2002)

Laki kulutustavaroiden ja kuluttajapalvelusten turvallisuudesta (75/2004)

Laki pelastustoimen laitteista (10/2007)

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994)

Laki vaarallisten kemikaalien ja räjähteiden käytön turvallisuudesta (390/2005)

Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista (282/2002)

Rikosrekisterilaki (770/1993)

Sisäasiainministeriön asetus palovaroittimien sijoituksesta ja kunnossapidosta (239/2009)

Sisäasiainministeriön asetus väestönsuojien teknisistä vaatimuksista ja väestönsuojien laitteiden kunnossapidosta (506/2011)

Sisäasiainministeriön asetus automaattisista sammutuslaitteistoista (8.8.2000)

Sisäasiainministeriön asetus palovaroittimien sijoittamisesta ja kunnossapidosta (239/2009)

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus terveydenhuollon henkilöstön täydennyskoulutuksesta (1194/2003)

Säteilylaki (592/1991)

Tapaturmavakuutuslaki (608/1948)

Tasavallan presidentin asetus Suomen Punaisesta Rististä (239/2000)

Valtioneuvoston asetus rakennustyön turvallisuudesta (205/2009)

Valtioneuvoston asetus kulutustavaroista ja kuluttajapalveluksista annettavista tiedoista (613/2004)

Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (407/2011)

Valtioneuvoston asetus työpaikkojen turvallisuus- ja terveysvaatimuksista (577/2003)

Valtioneuvoston asetus väestönsuojista (408/2011)

Vesihuoltolaki (119/2001)

Lääkintälaitetekniikkaa koskeva keskeinen lainsäädäntö ja määräykset

- Laki terveydenhuollon laitteista ja tarvikkeista (629/2010)
- sähköturvallisuusmääräykset
- sähkötyöturvallisuusmääräykset
- lääkintälaitestandardi
- lääkintälaittejärjestelmästandardi.

LIITE 3

JOHDON STRATEGISTEN RISKIEN ARVIOINNIIN JA SEURANNAN LOMAKE

Toimintasuunnitelma: _____

Toimintavuosi: _____

Yksikkö: _____

Strateginen päämäärä	Toimenpide tai strateginen hanke	Vastuuhenkilö	Aikataulu	Tavoitettu hyöty /onnistumisen arviointi	Riskit	Riskienhallinta-suunnitelma

LIITE 4

RISKIENHALLINNAN JA SISÄISEN VALVONNAN ARVIOINNIN MALLI (MUKAILLEN COSO 2004)

Riskienhallintaa ja siihen kuuluvaa sisäistä valvontaa arvioidaan seuraavien osa-alueiden kautta:

a) johtamistapa, sisäinen toimintaympäristö ja toimintarakenteet, b) riskienhallinta c) valvontatoimet, d) raportointi ja tiedonkulku, e) seuranta.

A. JOHTAMISTAPA, SISÄINEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA TOIMINTARAKENTEET

ARVIOINTIKOHDE	TAVOITETILA	TODENTAMINEN	NYKYTILA
ARVOT	Organisaation arvot, strategia ja toimintaperiaatteet on määritetty ja viestitetty henkilöstölle ja sidosryhmille.	Onko olemassa tarvittavat asiakirjat, ohjeet ja muu dokumentaatio?	
TAVOITTEET	Tavoitteet on asetettu ja niiden seuranta järjestetty.	Onko lakien, päätösten tai hyvän hallintotavan noudattamisessa havaittu puutteita?	
TOIMINTAPERIAATTEET	Hyvän hallinnon periaatteet on määritetty. Hyvän hallinnon koulutusta on järjestetty. Johto toimii hyvän hallinnon periaatteita noudattaen. Organisaatiossa kaikkia kohdellaan oikeudenmukaisesti. Organisaation kannustinjärjestelmät ovat järkeviä ja oikeudenmukaisia.	Onko tavoitteiden täyttymisen arvioimiseksi asetettu selkeät kriteerit? Onko tavoitteiden asettamisessa tai määrärahojen budjetoinnissa onnistuttu vai ovatko esimerkiksi tavoitteet jääneet olennaisilta osin saavuttamatta?	
ORGANISAATIO-RAKENNE	Organisaatorakenne on tarkoituksenmukainen, selkeä ja toimintaa ohjaava.	Onko päätösten toimeenpanon seuranta/valvonta järjestetty? Jos on, miten?	
TOIMINNAN OHJAUS	Tehtävät, vastuut ja valtuudet on määritetty ja ohjeistus on ajantasainen.		
LAINSÄÄDÄNNÖN JA OHJEIDEN NOUDATTAMINEN	Johto ja henkilöstö tuntevat keskeiset työhönsä vaikuttavat lait, ohjeet, säännöt ja menettelytavat. Keskeiset prosessit on kuvattu.	Onko havaittu virheitä, esimerkiksi toimivallan ylittämistä varojen käytössä? Onko tulosvastuuta noudatettu?	
RESURSSIT	Resurssit on mitoitettu ja kohdennettu oikein. Talousarvio on oikeassa suhteessa tavoitteisiin. Henkilöstön rekrytointi on asianmukaisesti järjestetty. Henkilöstöllä on tehtävien edellyttävä koulutus ja osaaminen. Tulos- ja kehittämiskeskustelut käydään säännöllisesti	Onko esimerkiksi jonkin toimielimen tai viranhaltijan toimintaan kohdistunut kunnallisvalitus, korvausvaatimus, syytteesen asettaminen tai muu vastaava oikeusseuraamus?	
Arvio vastualueen johtamistavan, sisäisen toimintaympäristön ja toimintaperiaatteiden kokonaisuudesta: Kehittämistoimenpiteet:			

B. RISKIENHALLINTA

ARVIOINTIKOHDE	TAVOITETILA	TODENTAMINEN	NYKYTILA
TOTEUTTAMISPERIAATTEET	<p>Riskienhallinnan ja turvallisuustoimintojen periaatteet on määritely.</p> <p>Turvallisuus-, valmius- ja jatkuvuussuunnitelmat on laadittu.</p> <p>Riskienhallintaa toteutetaan määritettyjen periaatteiden mukaan.</p> <p>Vakuutettavien riskien hallinta on järjestetty.</p>	<p>Onko olemassa tarvittavat asiakirjat, ohjeet ja muu dokumentaatio?</p> <p>Onko toiminnalle tärkeitä suojattavat kohteet (toiminnot, tiedot, järjestelmät ja prosessit) tunnistettu?</p> <p>Onko johtamis-, suunnittelu- ja päätöksentekoprosessissa tunnistettu ja arvioitu merkittäviä riskejä?</p>	
RISKIEN TUNNISTAMINEN	<p>Riskejä tunnistetaan kaikessa toiminnassa jatkuvasti.</p> <p>Riskien varalta tarvittavat toimintaprosessit on kuvattu ja niitä arvioidaan säännöllisesti.</p>	<p>Onko eri toiminnan tasoilla ollut käytettävissä riittävästi tietoa merkittävistä operatiivisista riskeistä?</p> <p>Ovatko riskikartoitukset ja riskikuvaukset ajan tasalla? Mitä merkittäviä riskejä on tunnistettu?</p>	
RISKIEN ARVIOINTI	<p>Strateginen riskienhallinta on ohjeistettu ja toteutettu osana talouden ja toiminnan suunnittelua, raportointia ja seuranta.</p>	<p>Onko toteutuneiden riskien ajallisessa ja rahamääräisessä ennakoinnissa onnistuttu?</p>	
RISKEIHIN VASTAAMINEN	<p>Toimintaympäristön keskeisten turvallisuusriskien varalta on riskien tunnistamis-, käsittely-, hallinta- ja raportointijärjestelmät.</p> <p>Riskejä ja vaaratilanteita ennakoidaan.</p> <p>Poikkeamiin reagointi on ohjeistettu.</p> <p>Poikkeamatilanteiden toimintamalleja harjoitellaan.</p> <p>Käytössä on laadunhallintaa varten järjestelmät.</p>	<p>Onko vakuutettavien riskien hallinnassa onnistuttu?</p> <p>Onko olemassa sähköisiä järjestelmiä tai muita työvälineitä riskienhallinnassa ja turvallisuussuunnittelussa?</p>	
RISKEISTÄ RAPORTOINTI			
RISKIEN SEURANTA	<p>Virheistä ja vahingoista sekä laatu-poikkeamista opitaan.</p> <p>Riskien ja turvallisuuden hallinnan koulutusta järjestetään.</p> <p>Riskienhallintaan on olemassa tarvittavat resurssit ja välineet.</p>		
Arvio vastualueen riskienhallinnan kokonaisuudesta:			
Kehittämistoimenpiteet:			

C. VALVONTATOIMENPITEET

ARVIOINTIKOHDE	TAVOITETILA	TODENTAMINEN	NYKYTILA
<p>VALVONTATOIMENPITEIDEN SUUNNITTELU</p> <p>PÄIVITTÄISVALVONTA</p> <p>TARKISTAMINEN</p> <p>TÄSMÄYTYKSET</p> <p>ERIYTTÄMINEN</p> <p>OMAISUUDEN HANKINTA, LUOVUTUS JA HOITO</p> <p>VALVONTATOIMENPITEIDEN SEURANTA</p> <p>SOPIMUSTEN VALVONTA</p> <p>TIETOJÄRJESTELMIEN KONTROLLIT</p>	<p>Keskeiset toiminta- ja valvontaprosessit on määritelty, niihin liittyvät valvontatoimenpiteet ja kontrollit on kuvattu sekä ohjeistettu.</p> <p>Päivittäisvalvonta on osa esimiesten normaalia työtä.</p> <p>Tarkistamis- ja täsmäytysrutiinit ovat osa päivittäistä työtä.</p> <p>Riskialttiit työyhdistelmät ovat tiedossa ja tarpeelliset tehtävien eriyttämiset on tehty.</p> <p>Merkittävien omaisuuserien hankinnassa tai luovutuksessa on käytetty asiantuntijoita.</p> <p>Irtaimistoluettelot ovat ajan tasalla ja vastuuhenkilöt nimetty.</p> <p>Talouden ja toiminnan raportointi on ohjeistettu sekä toteutettu ajallaan ja asianmukaisesti.</p> <p>Johto seuraa toiminnan tehokkuutta ja tavoitteiden toteutumista.</p> <p>Sopimuksista pidetään rekisteriä ja vastuuhenkilöt on nimetty.</p> <p>Toiminnan laatua valvotaan.</p> <p>Henkilökunta tuntee velvoitteensa ja vastuunsa.</p> <p>Tietojärjestelmiin on rakennettu riittävät kontrollit ja varmennukset.</p> <p>Tietojärjestelmien ja tietojen käyttöä valvotaan.</p> <p>Tietojen säilyttäminen ja arkistointi on ohjeistettu.</p> <p>Kulunvalvonnasta on huolehdittu.</p>	<p>Onko olemassa tarvittavat asiakirjat, ohjeet ja muu dokumentaatio?</p> <p>Ovatko toimivaltuudet hankintojen osalta selkeät?</p> <p>Onko omaisuuden hankinnassa, luovutuksessa tai käyttöarvossa toteutunut menetyksiä, arvon alennuksia tai jouduttu korvaus- tai muuhun oikeudelliseen vastuuseen?</p> <p>Onko olemassa sopimusten hallintajärjestelmä?</p> <p>Onko sopimuksista aiheutunut negatiivisia seuraamuksia, joita ei sopimusta tehdessä ole osattu ennakoita?</p> <p>Onko olemassa omaisuuden rekisteröintijärjestelmä?</p> <p>Onko toimintakäytäntöjä tai tietojärjestelmiä koskevia auditointeja tehty?</p> <p>Onko olemassa tulospalkkausjärjestelmiä?</p> <p>Onko olemassa laadunhallintajärjestelmiä tai ohjelmia?</p> <p>Onko kulunvalvonnasta huolehdittu?</p>	
<p>Arvio vastualueen valvontatoimenpiteistä kokonaisuutena:</p> <p>Kehittämistoimenpiteet:</p>			

D. RAPORTOINTI JA TIEDONKULKU

ARVIOINTIKOHDE	TAVOITETILA	TODENTAMINEN	NYKYTILA
<p>JOHDON LASKENTATOIMI JA TULOKSELLISUUS- DEN ARVIOINTI</p> <p>RAPORTOINTI- JÄRJESTELMÄT</p> <p>SISÄINEN TIEDONKULKU</p> <p>ULKONEN TIEDONKULKU</p>	<p>Tuloksellisen johtamisen edellyttämät tiedot tuotetaan talousarviolakiin ja -asetukseen perustuen.</p> <p>Käytössä on raportointitietoja tuottavia järjestelmiä.</p> <p>Raportointitietoja analysoidaan ja käytetään hyväksi tavoitteiden saavuttamiseksi.</p> <p>Tietojärjestelmät ovat riittävät ja luotettavat.</p> <p>Tiedon välitys on organisoitu ja vastuulliset nimetty.</p> <p>Tieto kulkee organisaatiossa joka suuntaan.</p> <p>Henkilöstö, asiakkaat, potilaat ja sidosryhmät saavat riittävää ja ajantasaista tietoa toiminnasta ja muutoksista.</p> <p>Henkilökuntaa, asiakkaita ja potilaita varten on olemassa palautejärjestelmiä.</p> <p>Sidosryhmäyhteistyössä noudetaan sovittuja menettelytapoja.</p> <p>Uudet henkilöt perehdytetään suunnitelmallisesti.</p> <p>Hiljaisen tiedon siirtämisestä huolehditaan.</p> <p>Kriisiviestintä on ohjeistettu.</p> <p>Poikkeustilanteita varten on nopeat ja selkeät tiedonkulkukanavat.</p>	<p>Onko olemassa tarvittavat asiakirjat, ohjeet ja muu dokumentaatio?</p> <p>Onko laadittu tietojärjestelmä-kuvauksia?</p> <p>Onko tietojärjestelmiä auditoitu?</p> <p>Onko ilmennyt vääriinkäyttöksiä, esimerkiksi luvaton potilastietojen katselua?</p> <p>Onko viestintävälineissä käsitelty negatiivisessa valossa organisaation toimintaa?</p> <p>Käsitelläänkö henkilökunnan, asiakkaiden ja potilaiden antamia palautteita?</p> <p>Miten perehdyttämisestä on huolehdittu?</p> <p>Onko kriisiviestintää harjoiteltu?</p>	
<p>Arvio vastuualueen raportoinnista ja tiedonkulusta kokonaisuutena:</p> <p>Kehittämistoimenpiteet:</p>			

E. SEURANTA

ARVIOINTIKOHDE	TAVOITETILA	TODENTAMINEN	NYKYTILA
JATKUVA ITSEARVIOINTI	Toimintaa arvioidaan systemaattisesti ja jatkuvasti.	Onko olemassa tarvittavat asiakirjat, ohjeet ja muu dokumentaatio?	
SISÄINEN ARVIOINTI	Arviointien perusteella kehitetään uusia ratkaisuja ja toimintamalleja.	Onko laadittu käsittelyjärjestelmät toimintavirheitä, toiminta- tai laatupoikkeamia varten?	
ULKOINEN ARVIOINTI	Toimintavirheet ja poikkeamat käsitellään viipymättä.	Onko laadittu kehittämissuunnitelmia?	
	Merkittäviä riskejä ja yleistä turvallisuutta koskevia riskejä seurataan eri toiminnan tasoilla.	Onko riskeistä raportointi ohjeistettu?	
	Operatiiviset kirjanpito- ja toimintaraportit käsitellään säännöllisesti.	Onko käsitelty merkittäviä riskejä?	
	Toimintaprosesseihin kuuluu raportointimenettely sisäisen valvonnan toteuttamiseksi tehokkaasti.	Onko käsitelty kirjanpito- ja toimintaraportit säännöllisesti?	
	Auditointeja toteutetaan.	Minkälaista viranomaisyhteistyötä tehdään?	
	Viranomaisyhteistyöhön panostetaan.	Minkälaisia viranomaisyhteistyötoimia on saatu ja minkälaisiin toimenpiteisiin niiden perusteella on ryhdytty?	
	Viranomaisvalvonnassa painottuu etukäteisvalvonta.		
	Viranomaisten suositukset ja kannanotot käsitellään ja otetaan huomioon.		
	Johto käsittelee ja ottaa huomioon ulkoisten toimijoiden (kuten tilintarkastajat, EU-tarkastajat, työsuojelutarkastajat) arviot, joiden perusteella toteutetaan korjaavat toimenpiteet.		
Arvio vastualueen seurannasta kokonaisuutena:			
Kehittämistoimenpiteet:			

LIITE 5

RISKIKARTTA

Keskeiset ulkoiset ja sisäiset toiminta-, henkilö- sekä toimitilariskit sosiaali- ja terveydenhuollossa

ULKOISET RISKIT	SISÄISET RISKIT			ULKO-PUOLISILLE AIHEUTETUT RISKIT
<p>Yhteiskunnalliset riskit</p> <ul style="list-style-type: none">- lainsäädäntö- talousnäkömät- rahoitus- verotus- kehitystrendit- politiikka <p>Muut ulkoiset riskit</p> <ul style="list-style-type: none">- onnettomuudet- rikollisuus- epidemiat, pandemiat- luonnon-ilmiöiden aiheuttamat riskit	TOIMINTA-RISKIT <p>Päätöksenteko, johtaminen, ohjaus Toiminnan organisointi Organisaatio-kulttuuri, turvallisuus-kulttuuri Toiminta-prosessit Laadunhallinta Projektit ja hankkeet Investoinnit Kustannus-seuranta Maksuliikenne Sopimukset Riippuvuus ja toiminnan vastuuriskit Keskeytykset, toiminnan jatkuvuus Tukitoiminnot, palvelujen tuotanto Hankinnat ja ostot Logistiikka Tietojärjestelmä-häiriöt Arkistot, tietosuojat</p>	HENKILÖ-RISKIT <p>Yli- tai alikuormitustekijät Puutteelliset työolot Puutteelliset työvälineet Fyysinen väkivalta Henkinen väkivalta Osaaminen Henkilöstön saatavuus Avainhenkilöt Henkilöristiriidat Työhönotto Työsopimukset Työsuhteiden päätyminen Tahalliset vahingonteot Rikokset, väärinkäytökset Tahattomat vahingonteot ja inhimilliset virheet Työhön liittyvä matkustaminen</p>	TOIMITILA-RISKIT <p>Pelastus-suunnittelu Rakenteellinen ja tekninen palontorjunta Fyysinen esteettömyys Toimitilojen järjestys ja siisteys Toimitilojen sijainti Erytistilat (ml. apteekit, laboratoriot, teho-osastot) Tulityöt Sähkölaitteet Tuhopoltot Vesivahingot Ilkivalta Ryöstöt Murrot Kiinteistö- ja turvatekniikka Kemikaalit ja jätteet Polttoaineet, öljytuotteet Päästöt Kiinteistöhuolto ja kunnossapito</p>	<p>Potilaille/asiakkaille aiheutuneet</p> <ul style="list-style-type: none">- vahingot, virheet- viiveet- tapaturmat- katoamiset <p>Toiminnasta aiheutuvat riskit</p> <ul style="list-style-type: none">- ympäristölle- luonnonle- väestölle- sidosryhmille- rakennuksille

OPERATIIVISTEN RISKIEN KIRJAAMISLOMAKE

Keskeiset ulkoiset ja sisäiset toiminta-, henkilö- sekä toimitilariskit sosiaali- ja terveydenhuollossa

Toimipaikka	Tarkastelun kohde	Laatijat	Päivitys	Sivuja

Riski tai ongelma	Riskin syyt	Pahimmat seuraukset	Riskin suuruus	Toimenpiteet	Toteutusajakaulu ja vastuhenkilö	Asia hoidettu

Seuraava käsitteley ja kokoonkutsuja:

LIITE 7

TURVALLISUUSSUUNNITELMAN SISÄLLÖN MALLI

Turvallisuussuunnitelma on kokonaisturvallisuutta käsittelevä asiakirja. Siinä kuvataan keskeiset turvallisuusriskit ja toimenpiteet henkilöiden, omaisuuden, toimitilojen ja ympäristön suojaamiseksi sekä toiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi. Suunnitelma perustuu riskien tunnistamiseen ja arviointiin. Turvallisuussuunnitelmalla varaudutaan osaltaan myös toimintaan poikkeusoloissa. Pääperiaatteena on, että häiriötilanteiden tehtävät hoidetaan ensisijaisesti olemassa olevilla organisaatioilla ja vahvistetaan niitä tarpeen mukaan.

Turvallisuussuunnitelman sisältö

1 Turvallisuussuunnitelman yleistiedot

- Tiedot toimintayksiköstä
- Henkilöstö, ulkopuoliset palveluntuottajat, palvelujen käyttäjät ja vierailijat
- Tiedot toimintaympäristöstä
- Yhteydet viranomaisiin
- Viestintä ja tiedottaminen
- Turvallisuushenkilöstö ja henkilökunnan kouluttaminen
- Suunnitelman ylläpito ja jakelu
- Turvallisuuskartat

2 Riskikartan mukaiset keskeiset turvallisuusriskit

- **Toimintaympäristön riskit**
 - Ulkoiset riskit; ruoan, sähkön, veden ja lämmön saanti, yhteiskunnalliset riskit, rikollisuus, onnettomuudet, epidemiat, luonnonilmiöt
 - Ulkopuolisille aiheutetut riskit; hälytysajot, kemikaalit, myrkylliset tai räjähtävät kaasut, poltto- tai voiteluaineet, päästöt
- **Toimintariskit**
 - Tietoturvallisuusriskit
 - Laiteturvallisuuden ja laitteiden riskit; säteily
 - Riippuvuus- ja keskeytysriskit
 - Sopimustoiminnan riskit
 - Toiminnan vastuuriskit
- **Henkilöriskit**
 - Henkilökunnan uupuminen
 - Työtapaturmat; liukastuminen, kompastuminen, kaatuminen, pistot, työn kuormittavuus
 - Työpaikkaväkivalta; työpaikkakiusaaminen, henkinen ja fyysinen väkivalta

- Henkilöstön vaihtuvuus; rekrytointi ja koulutus
- Henkilöstön osaamistason heikkeneminen
- Avainhenkilön menettäminen
- Vahingonteot; tahalliset, tahattomat, inhimilliset virheet
- Henkilöstön päihteiden väärinkäyttö
- Henkilöstön rikostausta
- Asiakkaiden ja potilaiden katoamiset ja karkaamiset
- Asiakkaan tai potilaan kaatuminen
- Vartiointi ja järjestyksen valvonta
- **Toimitilariskit**
 - Järjestys ja siisteys
 - Sisä- ja ulkotilojen esteettömyys
 - Tilojen kunto ja työskentelyolosuhteet
 - Tilojen sisäilmasto
 - Kiinteistön korjaus- ja rakennustyöt
 - Kiinteistön paloriskit; rakenteellinen suojaus, tulityöt, tuhopoltot, palavat aineet, sähkölaitteet, tupakointi ja avotulen teko, nuohous, sisusteiden paloturvallisuus, palokuormat, poistuminen palavasta kohteesta
 - Lääkkeiden, kemikaalien ja kaasupullojen säilytys ja varastointi
 - Henkilökunnan, asiakkaan ja potilaan omaisuuden turvaaminen
 - Jätehuolto

3 Turvallisuusjärjestelmät

- Lukitus- ja kulunvalvontajärjestelmät
- Rikosilmoitinjärjestelmät; kehävalvonta, kuorivalvonta, tilavalvonta, kohdevalvonta
- Henkilöturvajärjestelmät; turvapuhelin, passiivi- tai aktiiviturvahälytinja järjestelmä
- Kameravalvontajärjestelmät
- Palonilmaisija ja -ilmoitinjärjestelmät; palovaroitin, -hälytin, automaattinen paloilmoinjärjestelmä
- Sammutusjärjestelmät; alkusammutuskalusto, automaattinen sammutusjärjestelmä, savunpoisto
- Opastus- ja tiedonantojärjestelmät; turva- ja merkkivalaistus, opasteet, tiedonantojärjestelmät
- Turvallisuusjärjestelmien varmennusjärjestelmät
- Väestönsuojat ja varautuminen

4 Toimintasuunnitelmat häiriötilanteita varten

- Häiriötilanteiden ohjeistus
- Harjoitukset
- Evakuointi
- Jälkihoito
- Jälkiarviointi
- Vaaratilanteista ilmoittaminen

LIITE 8

JULKAISUJA JA LINKKEJÄ

Julkaisuja:

Arosilta Anna (2006). Eriytilanteisiin varautuminen kiinteistökohtaisessa vesihuollossa, Suomen ympäristökeskus, Ympäristöopas 126, Helsinki.

Avikainen T, Leppävuori A, Paimio S ym. toim. (2009) Suuronnettomuustilanteiden kriisityö. Tammi, Helsinki.

Bernstein, P.L. (1996). The Remarkable Story of Risk. New York: John Wiley & Sons.

Berg, K.-E. (1994). Yrityksen riskinhallinta. Helsinki: Suomen vakuutusalan koulutus ja kustannus Oy.

Engblom, J. (2003). Liikeriskit, luonne ja riskikentän mallintaminen. Turku: Kauppakorkeakoulun julkaisuja.

Finanssialan Keskusliiton ohjeita:

- Avainturvallisuusohje 2010
- Jälkivahinkojen torjunta, ohje
- Kassakaappiohje 2008
- Korjausrakentamisen turvallisuus, turvaohje 2008
- Rakennusten ja huoneistojen vesivahinkojen tutkiminen -ohje 2007
- Rakenteellinen murtosuojeluohje 1-3 2005
- Sprinklerilaitteiston kunnossapito-ohjelman laadintaohjeet, ohje 2007
- Sähköpalojen torjunta, suojeluohje 2005
- Tulityöt, suojeluohje 2011
- Tuhopoltojen torjunta, suojeluohje 2001

Harrington, S. E. & Niehaus, G. R. (2003): Risk Management and Insurance. Second edition. Singapore: The McGraw-Hill Companies.

Hekkanen Martti (2006). Kosteus- ja homeongelmien havaitseminen, korjaus ja ehkäisy kuntien rakennuksissa. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Kuusela, H & Ollikainen, R toim. (2005): Riskit ja Riskienhallinta. Tampereen Yliopistopaino.

Könkkölä Maija (2003). Esteetön asuinrakennus. Helsinki: Invalidiliitto.

Mänty, Minna, Sihvonen Sanna, Hulkko Terhi, Lounamaa Anne. Iäkkäiden henkilöiden kaatumistapaturmat, opas kaatumisten ja murtumien ehkäisyyn, Kansanterveyslaitoksen julkaisu B 29/2007, Helsinki.

Paloilmoittimien suunnittelu, asennus, huolto ja kunnossapito 2009, ST ohjeisto 1, Sähkötieto ry, Tampere.

Potilasturvallisuus, riskienhallinta, virhetilanteiden käsittely ja virheistä oppiminen terveydenhuollossa, Suomen lääkäriiliiton muistio 28.10.2004.

Puolustusneuvosto (1999). Varautuminen yhteiskunnan häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin, Helsinki.

Päivähoidon turvallisuussuunnittelu, toim. Olli Saarsalmi (2008). Stakes ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Stakes oppaita 71.

Reason, James (1990): Human Error, Cambridge University Press.

Reiman, T; Oedewald, P (2008): Turvallisuuskriittiset organisaatiot. Onnettomuudet, kulttuuri ja johtaminen, VTT, Helsinki, Edita.

Reiman T, Pietikäinen E, Oedewald P (2008); Turvallisuuskulttuuri. Teoria ja arviointi; VTT.

Rakennustieto Oy:

- Esteetön rakennus ja ympäristö, Suunnitteluopas 1998
- Esteetön liikkumis- ja toimimisympäristö RT 09-10884
- Huoneakustiikka RT 07-10881
- Kiinteistön jätahuolto RT 69-10584
- Liikennemerkki ja opasteet kiinteistön liikennöitävällä alueella RT 98-10565
- Päiväkotien suunnittelu RT 96-1103.

Ruokojoki Jorma (2006). Kosteus- ja homeongelmien määrä ja syyt kuntien rakennuksissa 2005. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Riskit hallintaan – miten lähden riskienhallinnan polulle? Toim. Maarit Outilinen (2005). Stakes, Helsinki.

Rämö, Johanna & Ylä-Sulkava, Tuula (1999). Sisusteiden paloturvallisuus, Helsinki: Valtion Teknillinen Tutkimuskeskus (VTT).

Santanen P, Laitinen, E & Kekäle, T (2002). Vakuutus ja riskit. Tasapuolista riskienhallintaa. Helsinki. Edita.

Sisäasiainministeriö:

- Alueen pelastustoimen palvelutasoa koskevat päätökset (Dnro SM-2004-01205/Tu-311)
- Ohje sisusteiden paloturvallisuudesta (ohje A:56, 1.5.1988). Ohje on kumoutunut 30.4.2003, mutta sitä voidaan käyttää edelleen suosituksena)
- Pelastustoimen kehittäminen suuronnettomuustilanteita ja poikkeusoloja varten (selontekoryhmän muistio 1/1999)

Sosiaali- ja terveysministeriö:

- Asumisterveysohje (STM:n oppaita 2003:1)
- Asumisterveysopas (2009). Asumis- ja terveysohjeen soveltamisopas 3. korjattu painos
- Ohje joditablettien varaamisesta ja jakelusta, 15.4.2002, Dnro 8/02/2001
- Sosiaalihuollon täydennyskoulutussuositus (STM:n julkaisuja 2006:6)
- Sosiaalitoimen valmiussuunnitteluopas (STM:n julkaisuja 2008:12)
- Terveydenhuollon laitosturvallisuuden kehittäminen, työryhmämuistio (STM:n selvityksiä 2009:59)
- Terveydenhuollon työsuojelun valvontahankkeen loppuraportti (STM:n selvityksiä 2008:3)
- Terveydenhuollon täydennyskoulutussuositus (STM:n oppaita 2004:3)
- Terveydenhuollon vaaratapahtumien raportointijärjestelmän käyttöönotto (STM:n selvityksiä 2008:16)
- Terveydenhuollon valmiussuunnitteluopas (STM:n oppaita 2002:5)
- Terveydenhuollon varautumiskoulutuksen haasteita (STM:n selvityksiä 2006:18)
- Tietoturvallisuussuunnitelman laatiminen (STM:n julkaisuja 2007:19)
- Traumaattisten tilanteiden psykososiaalinen tuki ja palvelut. Opas kunnille ja kuntayhtymille (STM:n julkaisuja 2009:16)
- Turvallisuussuunnitteluopas sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköille (STM:n oppaita 2005:13)
- Ympäristöterveyden erityistilanteet. Opas ympäristöterveydenhuollon työntekijöille ja yhteistyötahoille (STM:n julkaisuja 2010:2).

Sosiaalihuollon valvonnan periaatteet ja toteutus. Vanhusten ympärivuorokautinen hoiva ja palvelut. Lääninhallitukset 2008.

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö, ammattikirjoja ja oppaita

- Erehdykset ja unohdukset salliva asuinympäristö
- Heikoin lenkki? Riskienhallinnan inhimilliset tekijät (2007)
- Paloilmoittimen käyttö ja ylläpito
- Palo- ja rakennuslainsäädäntö 2011
- Paloturvallisuus rakennuksen korjaustyön aikana, rikokset ja vuotovahingot (2011)
- Palovaroitinopas (2010)
- Poistumisvalaistus ja poistumisreittivalaistus
- Turvallisuusselvityksen laadintaopas paloturvallisuuden suunnitteluun, toteutukseen ja ylläpitoon vanhusten palvelutaloissa ja hoitolaitoksissa sekä muissa toimintakyvyltään alenuneiden ja rajoitettujen henkilöiden käyttöön tarkoitetuissa kohteissa. SPEK opastaa 18 (2003).

Suomen Standardoimisliitto SFS ry

- SFS-EN 12464-1 Valo ja valaistus, Työkohteiden valaistus, osa 1. Sisätilojen työkohteiden valaistus, Helsinki 2003.
- SFS-ISO/IEC 17799:FI Informaatioteknologia. Turvallisuus. Tietoturvallisuuden hallintaa koskeva menettelyohje.
- SFS-ISO/IEC 27001:FI Informaatioteknologia. Turvallisuus. Tietoturvallisuuden hallintajärjestelmät. Vaatimukset.
- SFS-ISO 28 000 Toimitusketjun turvallisuus ja riskienhallinta. Suomen Standardisoimisliitto SFS ry.
- SFS-ISO 31000 Riskienhallinta -periaatteet ja ohjeet. Suomen Standardisoimisliitto SFS ry.

Suomen Valoteknillinen seura ry. Valaistussuositukset, ulkotyö- ja piha-alueet, julkaisu 10-1996.

Talousveden laadun turvaaminen erityistilanteissa, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira 1.4.2009.

Tammisalo Tero (2005). Sosiaali- ja terveydenhuollon tietojärjestelmien tietoturvan ja tietosuojan hallinnan periaatteet ja hyvät käytännöt. Ohje sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioille ja toimintayksiköille tietoturvan ja tietosuojan kehittämiseksi. STAKES raportteja 5/2005, Helsinki.

Työpaikkaväkivallan ehkäisy ja kohtaaminen - toimintamalli työpaikkaväkivallan uhan torjumiseksi ja kohtaamisen hallitsemiseksi. Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri, 27.9.2004.

Työpaikkaväkivalta ja hoitohenkilökunnan työturvallisuuden kehittäminen Jorvin ja Peijaksen sairaaloissa. Laurea-ammattikorkeakoulu, Vesa Lindström ja Jaakko Puustinen, Espoo 2007.

VAHTI (1999->). Valtionhallinnon tietoturvallisuuden johtoryhmän julkaisuja.

Vaughan, E.J.(1997) Risk Management. New York: Wiley.

Vikman Hannu Ja Arosilta Anna (toim.) (2006). Vesihuollon erityistilanteet ja varautuminen. Maa- ja metsätalousministeriö, Huoltovarmuuskeskus, Suomen ympäristökeskus, Ympäristöopas 128. Helsinki.

Yleisohje kunnan ja kuntayhtymän tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimisesta (2008). Kirjanpitolautakunnan kuntajaosto, työ- ja elinkeinoministeriö, Suomen Kuntaliitto, Helsinki.

Ympäristöministeriö (2003). Rakennusten paloturvallisuus & paloturvallisuus korjausrakentamisessa. Ympäristöopas 39.

Linkkejä

Aluehallintovirastot: www.avi.fi
Huoltovarmuuskeskus: www.nesa.fi
Hätäkeskuslaitos: www.112.fi
Elintarviketurvallisuusvirasto Evira: www.evira.fi
Finanssialan keskusliitto ry: www.fkl.fi
Invalidiliitto: www.esteeton.fi
Kirkkohallituksen kasvatus- ja nuorisotyö: www.evl.fi
Kuuloliitto: www.kuuloliitto.fi
Kotitapaturmien ehkäisykampanja: www.kotitapaturma.fi
Kynnys ry: www.kynnys.ry
Liikenne- ja viestintäministeriö: www.lvm.fi
Mannerheimin lastensuojeluliitto: www.mll.fi
Mielenterveysseura: www.mielenterveysseura.fi
Myrkytystietokeskus: www.myrkytystietokeskus tai www.hus.fi
Näkövammaisten keskusliitto: www.nkl.fi
Oikeusrekisterikeskus: www.oikeus.fi/oikeusrekisterikeskus
Onnettomuustutkintakeskus: www.onnettomuustutkinta.fi
Pelastakaa lapset: www.pela.fi
Pelastusopisto: www.pelastusopisto.fi
Sisäasiainministeriö, pelastustoimi: www.pelastustoimi.net
Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskus (STTV): www.sttv.fi
Sosiaali- ja terveysministeriö, valmiusyksikkö: www.stm.fi/valmius
Suomen Erillisverkot Oy (viranomaisradiojärjestelmä): www.erillisverkot.fi
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö: www.spek.fi
Suomen Punainen Risti: www.redcross.fi
Suomen Rakennustieto www.rakennustieto.fi
Suomen Standardisoimisliitto (SFS) www.sfs.fi
Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto www.vakes.fi
Sähköinen säädöskokoelma: www.finlex.fi
Säteilyturvakeskus: www.stuk.fi
Tapaturmat: www.tapaturmapaiva.fi
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos: www.thl.fi
Turvatekniikan keskus: www.tukes.fi
Työterveyslaitos: www.ttl.fi
Työturvallisuuskeskus: www.ttk.fi
Valtion teknillinen tutkimuskeskus: www.vtt.fi
Viranomaisradioverkko, tuotteet ja palvelut: www.virve.com
Ympäristöministeriö: www.ymparisto.fi